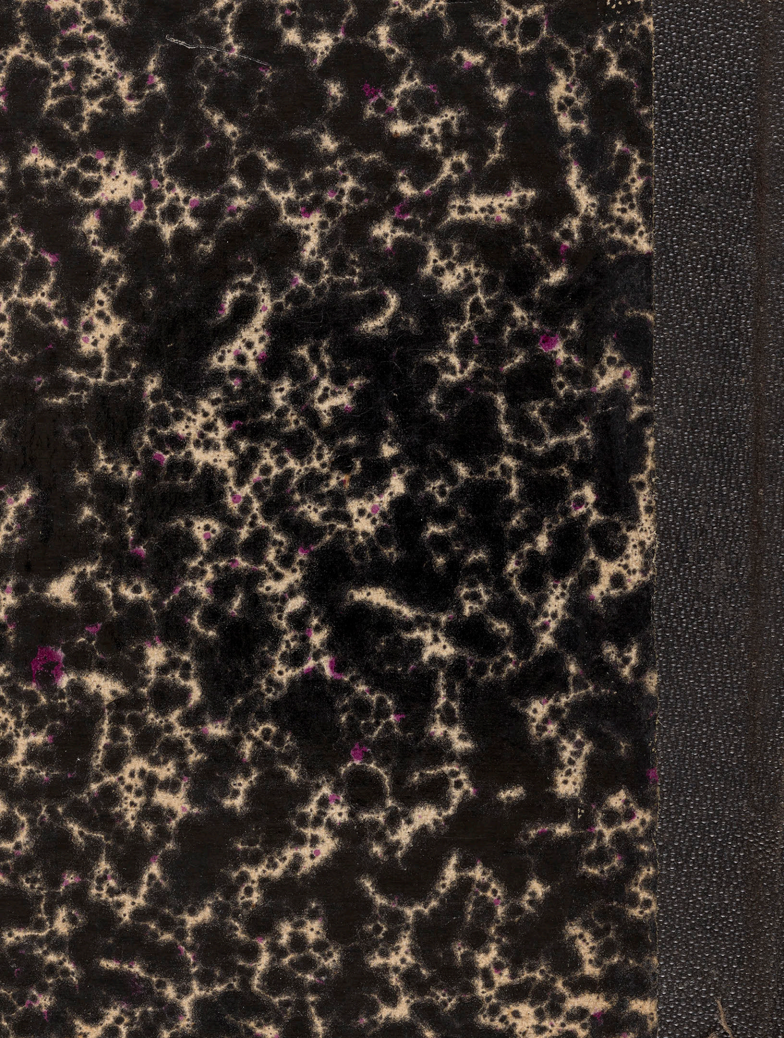

EX-LIBRIS
SIGMUND SEELIGMANN

selten!

מנהגי ישראל

בכל ימי השנה

ל פי שלחן ערוך אורח חיים וגאוני׳ בתראי הכל בלשון קל וקצר
למען ירוץ כל קורא בו ולתועלת התלמידים בבתי ספר .

מאתי

ירמיהו המכונה דאקטאר היינעמאן בן הרב הגאון
החסיד כמו״ה מיינשטר סג״ל זצ״ל

בערלין בשנת ברית לפ״ק .

Minhagim

Gebräuche der Juden

fürs ganze Jahr

von

Dr. J. Heinemann in Berlin.

Berlin, 1852, beim Herausgeber.

הקדמה.

נדרשתי לאשר שאלוני אנשים נכבדים אוהבי ה׳ לסדר המנהגים ודינים שונים למען ידעו איך ינהגו בדרך הישר כפי התורה שבכתב ושבעל פה, וידוע כי המנהגים מפוזרים בש״ס ופוסקים הנה והנה ואין ביד כל איש ואיש לקבצם ולסדרם על נכון כפי ההסכמת גאוננו הקדומים ואנכי עשיתי את שלי עד שידי מגעת והשמטתי רק איזה מנהגים אשר ישתנו בקהלות פולין ואשכנז ולהן הבחירה לעשות כאשר נחלו מאבותם ולא עלי המלאכה לגמור וה׳ ברחמיו ימלא הארץ דעה כמים לים מכסים אמן.

בערלין ברית לפ״ק דברי ירמיהו

הנהגת אדם בבקר.

א) יהא אדם זריז ויתגבר לעמוד בבקר השכם ממטתו ולא יתעצל על משכבו כי העצלות מדה מגונה היא ומביאה לידי עוני ומחסור

ב) כשיעור ממשנתו יהי׳ ראשית מחשבתו עבודת הבורא ב״ה ויתן שבח והודיה על שהחזיר לו נשמתו ויאמר: מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתי בחמלה רבה אמונתך. שויתי ה׳ לנגדי תמיד הוא כלל גדול למעלות הצדיקים כי כשישים האדם על לבו שהק״בה עומד עליו ורואה במעשיו אז יגיע אליו יראה והכנעה ויבוש מלפניו יתברך ויישר דרכו ויהיה צנוע בכל ארחותיו אפילו בחדרי חדרים.

ג) בכלל הצניעות הוא שלא ילך אדם ערום ויחף שלא לצורך אפילו בינו לבין עצמו וידקדק בבגדיו ללובשם כדרכם שלא יתגנה בעיני הבריות ובכלל זה שלא יתלבש אדם במלבושים משונים משאר מלבושי אדם לכל יהי׳ לשחוק בעיני רואיו ואם הוא אדם בינוני לא ילבש בגדי שרים ומלכים כי הוא גאות והבל.

ד) צריך אדם להחזיק גופו נקי וישמור בריאותו לכן ירגיל עצמו לפנות בקר וערב ועשיית צרכיו תהי׳ ג״כ בצניעות ובמקום מוצנע. המשהה נקביו עובר משום בל תשקצו והוא סכנה לגוף.

ה) אחר שלבש בגדיו ירחץ פניו ידיו ופיו במים צלולים ויברך בשעת נגיבה על נטילת ידים וברכת אשר יצר. וגם הנעור בלילה יטול ידיו בבקר אך אין צריך לברך.

ו) העושה צרכיו יטול ידיו ויברך ברכת אשר יצר. ההולך להלוית המת והנוגע במת או הנוגע בכל דבר מזוהם יטיל ידיו בלא ברכה.

ז) פירוש אשר יצר: הנה בריאת אדם חכמה נפלאה לפי שהגוף דומה לנוד מלא רוח ובכל זאת יש בו נקבים כגון הפה האזנים והחוטם וכו׳ והגוף נשאר נפוח והאברים החלולים והנפוחים לא נתרוקנו לפי שבכל הרף עין אדם מוציא ומכנים רוח ע״י

נקביו אך נפלאת הבורא היא שברא כן את האדם לשאוף רוח תמיד אפילו בשעה שישן ואם נסתמו הנקבים הפתוחים כגון נקב הפה והחוטם ופי הטבעת או אם יפתחו האברים החלולים כגון הכרס ובני מעים אי אפשר שיחי׳ אדם אמנם הק״בה ברוב רחמיו יודע מה שהוא טוב לרפואת בני אדם ולהחזקת גופו ומשמרו תמיד לבל יפתחו הסתומים ולא יסתמו הפתוחים וברוב חכמתו יעשה פלאים שאין חכמת אדם משגת.

הלכות ציצית.

ח) כתוב בתורה: גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך ונאמר ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם וכו׳ ונקטינן ציצית חובת גברא היא ולא חובת מנא פי׳ שאם יתלבש אדם בטלית של ארבע כנפות אז חייב אך אינו חייב בציצית לעשות ציצית בטלית אם לא לובשו מ״מ מנהג ישראל הוא להיות עליו טלית קטן כל היום וביותר מצוה ללבוש טלית גדול או קטן בשעת ק״ש ותפלה של שחרית.

ט) ילבש הארבע כנפות באופן שיהיו שתי ציצית לפניו ושתים לאחריו. כשיתעטף בטלית גדול יברך להתעטף בציצית ועל טלית קטן יברך על מצות ציצית.

י) קודם שיברך יעיין בחוטי הציצית אם הם כשרים כדי שלא יברך ברכה לבטלה.

יא) יכוין בעטיפת הציצית שצונו הק״בה מצוה זו כדי שנזכור אותו ורוב חסדו תמיד וכל מצותיו לעשותן.

יב) הלובש טלית קטן בעוד שאין ידיו נקיות ילבשנו בלא ברכה וכשיטול ידיו ימשמש בציצית ויברך ואם לבש טלית גדול יברך עליו ויכוין לפטור גם טלית קטן ואין צריך ברכה אחרת.

יג) מנין חוטי הציצית הם ארבעה וארכם לא יהי׳ פחות משנים עשר גודלים (גודל הוא ארך האצבע האמצעי של יד אדם) ואחד מהחוטים האלו יהי׳ ארוך יותר כדי שיכרוך בו הגדילים.

יד) סדר עשיית הציצית כך הוא, עושים נקב בכל כנף מארבע כנפות ברחב ב׳ אצבעות מקצה בארך וברוחב הכנף ותוחבין בו

ארבעה חוטי הציצית וכופלין אותם עד שיהי שמונה חוטים ואח"כ יקח ד' חוטים מצד זה וד' מצד זה וקושר שני קשרים ויכרוך חוט הארוך סביב לחוטים שבעה כריכות וקושר שני קשרים ויכרוך שמונה כריכות וקושר שני קשרים וכורך י"א כריכות וקושר שני קשרים ויכרוך שלשה עשר כריכות וקושר עוד שני קשרים נמצא יהי' חמשה קשרים כפולים וארבע אוירים כריכות, ושיעור אורך היוד קשרים עם הכריכות ארבע גודלים ואורך החוטים הנפרדים שמונה גודלים.

טו) אם נפסקו חוטי הציצית ונשתייר בהם כדי עניבה פי' שיכול לעשות עניבה (זלייפע) בחוטים הנשארים כשר ואם לאו פסול אפילו חוט אחד אם נפסק ולא נשאר כדי עניבה פסול, וזה בחוט מארבעה החוטים אבל בחוט הכפול כשר הואיל ונשאר בחצי האחר כדי עניבה אבל אם נפסקו שני חוטי הכפול פסול הואיל ויכול להיות ששניהם מחוט אחד ואם דקדק בעשיית הקשרים להפריד כל חוטי הצד בצדו ונפסקו שני חוטים מצד אחד כשר כי בודאי הם משני חוטים.

טז) השואל טלית מצוצת מחבירו מברך עליו אבל טלית שאינו מצויצת אינו חייב להטיל בו ציצית בשלשים יום הראשונים דכתיב כסותך ולא כסות אחרים אבל אחר שלשים יום חייב מדרבנן מפני שנראה כשלו. מותר ליטול טלית חברו שלא מדעתו ולברך עליו אך יקפיל אותו אם מצאו מקופל וכן הדין בתפילין של חבירו.

יז) מותר להתיר הציצית מטלית זה להטילן בטלית אחר אבל לא יחתוך הכנף עם הציצית לתופרו בבגד אחר משום תעשה ולא מן העשוי.

יח) נשים פטורות מציצית מפני שהוא מצות עשה שהזמן גרמא שהרי לילה לאו זמן ציצית. קטן היודע להתעטף ולשמור גופו נקי אביו חייב ליקח לו ציצית ולחנכו.

הלכות תפילין.

יט) כתוב בתורה: וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך הם התפילין על הראש ועל הזרוע בכל בקר אחר עטיפת הטלית ועיקר הנחתן בשעת ק"ש ותפלה.

כ) תפילין הן בתים ורצועות של עור צבוע שחור ובתוך הבתים מונחים ארבע פרשיות והם פרשת **שמע** פ' **והיה אם שמע** פ' **קדש לי כל בכור** ופ' **והיה כי יביאך** והן נכתבין על הקלף לבן.

(דיני כתיבתן ועשייתן כמבוארים בש"ע א"ח הלכות תפילין ושם ילמדום הסופרים העוסקים במלאכתן.)

כא) יניח של יד תחלה ומברך להניח תפילין ואח"כ יניח של ראש ויברך על מִצְוַת (ויש אומרים על מִצְוֹת) תפילין דכתיב וקשרתם וכו' ואח"כ והיו לטוטפות והברכה על של יד קודם שיהדק הקשר על הזרוע ועל של ראש קודם שיהדקן על ראשו.

כב) יכוין בהנחתן שצונו הקב"ה להניח ארבע פרשיות האלו שיש בהן יחוד שמו ויציאת מצרים על הזרוע כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח כדי שנזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו שהם מורים על יחודו ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו וישתעבד להקב"ה הנשמה שהיא במוח וגם הלב שהוא עיקר כל התאות והמחשבות ובזה יזכור את הבורא וימעיט הנאותיו.

כג) מקום הנחת תפילין של יד בזרוע שמאל בבשר החופה שבעצם שבין הקוברו ובית השחי ויסיח התפילין לצד הגוף באופן שכשיכוף הזרוע למטה תהיינה מכוונות כנגד לבו ונמצא מקיים והיו הדברים האלה על לבבך ויניחם בראש העצם סמוך לקוברו, ואטר יד ימינו יניח תפילין של יד בזרוע ימין.

כד) יניח המעברתא (שבה הרצועה עוברת) לצד הכתף והקציצה (פי' קצה הבית שכנגדו) לצד היד באופן שהיוד של קשר תפילין תהי' לצד הלב, ויכרוך הרצועה על בשר החופה שבעצם כריכה

אחת סמוך לבית ולא על הבית להדקו ולא תחת הבית שלא יהי' דבר חוצץ בין תפילין לבשרו ואח"כ יכרוך שבע כריכות על היד ואח"כ יניח תפילין של ראש וחוזר וכורך רצועה של יד סביב לאצבע האמצעית שלש כריכות ויכרוך הרצועה העודפת סביב לכף היד.

כה) מקום הנחת תפילין של ראש מתחילת עקרי השער ממצחו עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס והקשר צריך שיהי' מאחורי הראש למעלה בעורף ויכוין הקציצה באמצע כדי שתהי' בין העינים.

כו) צריך שיהי' השחור שברצועות בין של יד בין של ראש לצד חוץ ולא יתהפכו וישלשל הרצועות של ראש שיהי' תלוים לפניו ויגעו עד הטבור או למעלה ממנו מעט.

כז) לא יסיח דעתו מתפילין וכשיאמר וקשרתם לאות על ידך ימשמש בתפילין של יד וכשיאמר והיו לטוטפות בין עיניך ימשמש בתפילין של ראש.

כח) תהיינה התפילין עליו עד אחר קדושת ובא לציון ולכל הפחות לא יחלצן עד אחר תפלת שמונה עשרה.

כט) חולץ תפילין של ראש תחילה ואח"כ של יד ונוהגין להתיר תחילה הכריכות מאצבע ומכף היד וחולצין תפילין של ראש ואח"כ מתירין שאר הכריכות שביד וחולצין של יד. ינשק התפילין בשעת הנחתן ובשעת חליצתן לחבב המצות.

ל) זמן הנחת תפילין בבקר משיאיר היום עד כלותו אבל לא יניחן בלילה ומי שרוצה ללכת בדרך והשכים לקום קודם אור היום יכול להניח תפילין בלא ברכה וכשיגיע זמנן ימשמש בהן ויברך.

לא) אין מניחין תפילין בשבת וי"ט אבל מניחין בחול המועד.

לב) ינהג בקדושה בתפילין לא יישן בהן ולא ילך בהן במקום שאינו נקי ולכן מי שיש לו חולי מעים ואינו יכול לשמור גופו נקי פטור מתפילין וה"ה שאר חולי ומצטער ובכלל זה כל אונסין כגון היוצא למלחמה וכו'.

לג) נשים פטורות מתפילין וכן הקטנים עד שהגיעו לי"ג שנים ויום אחד ונוהגין לחנכם ב' או ג' חדשים קודם לזמן זה.

הלכות מזוזה.

לד) חיוב מזוזה על כל חדר וחדר ואם יש לחדר אחד כמה פתחים העשוים לכניסה ויציאה כלן חייבין.

לה) בית הכנסת פטור מסוכה אבל בית המדרש חייב וסוכת החג בחג הואיל ואינה עשוי' לדירה קבועה פטור.

הלכות ברכות השחר בכלל.

לו) ברכות השחר והן ברכת התורה ואלהי נשמה וכו' עד ברוך שאמר יכול לומר גם בלא ציצית ותפילין אבל מן ברוך שאמר ואילך נוהגין להתפלל בטלית ותפילין, ואח"כ יאמר פסוקי דזמרה ושירת הים וישתבח וברכת יוצר אור ואהבה רבה (והן הברכות שלפני ק"ש) ואמת ויציב עד גאל ישראל (והן הברכות שלאחריה) ואח"כ יתפלל תפלת שמונה עשרה כנמצא בסדר תפלה.

לז) כשמברך ברכה יכוין תמיד פירוש המלות וכשיזכור השם אדני יכוין אדנות הבורא (דער הערר) ובשם ההויה יכוין שהוא היה הוה ויהיה (דער עוויגע) ובהזכירו אל או אלהים יכוין שהוא תקיף ובעל יכולת ובעל הכחות כלם (גאטט דער אללמעכטיגע).

לח) לעולם תהי תפלתו של אדם בכונה ומסודרת ולא במהירות וטוב מעט בכונה מהרבות בלא כונה כי תפלה בלא כונה כגוף בלא נשמה ויתפלל אדם בהכנעה ויהי מורא שמים עליו ויעמוד בגוף ישר ומסודר כעומד לפני מלך בשר ודם ולא ישיח שלא לצורך בתפלתו אפילו במקומות שמותר להפסיק מן הדין.

לט) מצוה להתפלל במנין עשרה ובבית הכנסת ומי שלא אפשר לו מחמת התעסקות או שאר מניעות יתפלל ביחיד כי כתוב: בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך.

דיני קריאת שמע.

מ) כתוב בתורה: ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך

ובשכבך ובקומך מכאן למדו חז"ל שחייב אדם לקרוא ק"ש בשעת שכיבה ובשעת קימה דהיינו בשחרית ובערבית, וקריאת שמע היא קריאת פרשת **שמע ישראל** וכו' ופרשת **והיה אם שמוע** וכו' ופ' **ויאמר** עד אני ה' אלהיכם.

מא) ק"ש של שחרית משיאיר היום דהיינו משיכיר את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות ומצותה עד רביע היום הארוך לפי ארכו והקצר לפי קצרו ומי שהיה לו מניעה ולא יכול לקרוא ק"ש לפני רביע היום יכול לקראה עד שליש היום ואם הוכרח לעבור על הזמן קורא אותה בלא ברכות לפניה ולאחריה כיון שעבר זמנה ואין לו אלא כקורא בתורה.

מב) פסוק ראשון של ק"ש והוא פסוק שמע ישראל וכו' צריך לאמר בכונה גדולה באימה וביראה לפי שהוא קבלת מלכות שמים ועיקר ויסוד אמונתנו הקדושה וצריך לדקדק במלותיה. ידגיש כף של **אחד** ולא יאריך בא ולא יחטוף בח ויפסיק מעט בין **ישראל** לי"י **אלהינו** כדי שיהי' נשמע הכונה היטב שמע ישראל כי ה' אלהינו הוא ה' אחד ואחר פסוק ראשון יאמר בלחש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

מג) גם בשאר פסוקי ק"ש ידקדק לקראם כהוגן וצריך להפסיק בין **היום** ובין **על לבבך** וכן בין **היום לאהבה** כדי שלא נשמע: היום על לבבך היום לאהבה היום ולא מחר ובאמת מלת **היום** דבוק לפניה אל הצווי. — צריך להתיז הע במלת **נשבע** י"י שלא תתחלף בה ויתיז ג"כ הז של **תזכרו** דלא לשתמע **תשקרו** או **תשכרו** וכן יתיז הז של **וזכרתם**. — צריך ליתן ריוח בין **וחרה** ובין **אף** דלא לשתמע **וחרף** וכן יתן ריוח בין תיבה המסיימת באות שוה לאות ראשונה מתיבה שלאחריה כדי שלא יבלע אות אחת כמו **בכל לבבכם, על לבבכם, ואבדתם מהרה, אתכם, מארץ** גם יתן ריוח בין תיבה המסיימת בם לתיבה של אחריה המתחלת בא כמו **ולמדתם אותם, ושמתם את** דלא לשתמע **מותם מת** ונכון לדקדק בקריאה כזו גם בשאר תפלות.

מד) נוהגין לקרוא ק״ש בלחש אך פסוק ראשון קורא בקול אך לא יצעק יותר מדאי.

מה) מי שאינו מבין לשון הקודש יכול לקרוא ק״ש בכל לשון שהוא מבין אך יזהר לקוראה גם באותה הלשון לפי דקדוקיה.

מו) צריך להשמיע לאזנו מה שמוציא בפיו פי׳ שיקרא בשפה ברורה ולא יבלע מלות ואותיות אך אם מחמת חולי או שאר אונס קרא ק״ש בלבו יצא.

מז) קורא אדם ק״ש בין מהלך בין עומד ויושב או רוכב ע״ג בהמה ויושב בקרון, האומנין ובעלי מלאכה קוראים אותה במקום מלאכתם אפילו בראש אילן או בראש הבית ואינם צריכים לרדת אך יזהרו שלא לקראה במקום טנופת.

מח) אסור להפסיק בק״ש בשיחה אך בין הפרקים שואל בשלום אדם נכבד ומשיב שלום לכל אדם. כהן שהוא קורא ק״ש וקראוהו לעלות לתורה אם הוא בין הפרקים יפסיק ויברך בתורה אך לא יקרא עם הקורא כלל. ואלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה בין שניה לשמע בין שמע לוהיה אם שמוע בין והיה אם שמוע לויאמר אבל בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק כלל.

מט) צריך לסמוך גאולה לתפלה פי׳ מיד אחר גאל ישראל צריך להתחיל השמונה עשרה ולא יפסיק בשום ענין ביניהם אם לא שארעו איזה אונס, ואם לא היה לו תפילין ונזדמנו לו בין גאולה לתפלה יניח אותן בלא ברכה.

נ) אָבל והעוסקים במת וצרכי קבורה פטורים מק״ש ותפלה.

דיני תפלה.

נא) כתוב בתורה: ועבדתם את ה׳ אלהיכם וכו׳ ולמדו החכמים מפי השמועה שהיא התפלה ותקנו אנשי כנסת הגדולה להתפלל שלשה פעמים ביום בשחרית במנחה ובערבית וסדרו שמונה עשרה ברכות כנמצא בסדר תפלה, שלשה ראשונות הן שבח ג׳ האחרונות הודיה וי״ב האמצעיות הן שאלות ובקשות לצרכי צבור

ככלל ופרט, ג׳ הראשונות וג׳ האחרונות הן עיקר לפיכך בשעת אונס ודוחק (כגון שהוא בדרך ויירא שיפסיקוהו עוברי דרכים או שיירא שיעבור זמן התפלה או חולה) אין צריך להתפלל כ״א אותן וברכה אחת מעין כל האמצעיות וזאת היא הברכה הקצרה הכוללת:

הֲבִינֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לָדַעַת אֶת דְּרָכֶיךָ וּמוֹל אֶת לְבָבֵנוּ לְיִרְאָתֶךָ וְתִסְלַח לָנוּ לִהְיוֹת גְּאוּלִים וְרַחֲקֵנוּ מִמַּכְאוֹבֵנוּ וְדַשְּׁנֵנוּ וְשַׁכְּנֵנוּ בִּנְאוֹת אַרְצֶךָ וּנְפוּצִים מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ תְּקַבֵּץ וְהַתּוֹעִים בְּדַעְתְּךָ יִשָּׁפֵטוּ וְעַל הָרְשָׁעִים תָּנִיף יָדֶיךָ וְיִשְׂמְחוּ צַדִּיקִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ וּבְתִקּוּן הֵיכָלֶךָ וּבִצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ וּבַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ טֶרֶם נִקְרָא אַתָּה תַעֲנֶה בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה.

אבל במוצאי שבת וי״ט שצריך לומר הבדלה וכן בימות הגשמים שצריך לומר טל ומטר אין מתפללין הבינני ומכל מקום בחולה או שעת הדחק גדול יכול להתפלל אף בימות הגשמים ובמ״ש ולקצר כל ברכה וזו נוסחה: תחלה ג׳ ראשונות ואח״כ

אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת*) חָנֵּנוּ מֵאִתְּךָ דֵּעָה בִּינָה וְהַשְׂכֵּל בָּא״יְ חוֹנֵן הַדָּעַת: הֲשִׁיבֵנוּ אָבִינוּ לְתוֹרָתֶךָ וְהַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ בָּא״יְ הָרוֹצֶה בִּתְשׁוּבָה: סְלַח לָנוּ אָבִינוּ כִּי מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ אָתָּה בָּא״יְ חַנּוּן הַמַּרְבֶּה לִסְלוֹחַ: רְאֵה בְעָנְיֵנוּ וּגְאָלֵנוּ מְהֵרָה

---

*) (אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ לְמַדַּע תּוֹרָתֶךָ וַתַּבְדֵּל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחוֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה)

כִּי גוֹאֵל חָזָק אָתָּה בָּא״יָ גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל: רְפָאֵנוּ יְיָ וְנֵרָפֵא כִּי אֵל מֶלֶךְ רוֹפֵא נֶאֱמָן אָתָּה בָּא״יָ רוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: בָּרֵךְ עָלֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזּאת וְתֵן בְּרָכָה (טַל וּמָטָר לִבְרָכָה) עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה בָּא״יָ מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים: תְּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵרוּתֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ יַחַד מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ בָּא״יָ מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: הָשִׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרִאשׁוֹנָה וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ אַתָּה יְיָ לְבַדְּךָ וְצַדְּקֵנוּ בְּמִשְׁפָּט בָּא״יָ מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט: וְלַמַּלְשִׁינִים אַל תְּהִי תִקְוָה וְכָל אוֹיְבֶךָ יִכָּרֵתוּ וְהַזֵּדִים תַּכְנִיעַ בָּא״יָ שׁוֹבֵר אֹיְבִים וּמַכְנִיעַ זֵדִים: עַל הַצַּדִּיקִים וְעָלֵינוּ יֶהֱמוּ רַחֲמֶיךָ וְשִׂים חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם לְעוֹלָם וְלֹא נֵבוֹשׁ כִּי בְךָ בָּטָחְנוּ בָּא״יָ מִשְׁעָן וּמִבְטָח לַצַּדִּיקִים: וְלִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב וּבְנֵה אוֹתָהּ בְּקָרוֹב וְכִסֵּא דָוִד מְהֵרָה לְתוֹכָהּ תָּכִין בָּא״יָ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם: אֶת צֶמַח דָּוִד עַבְדְּךָ מְהֵרָה תַצְמִיחַ וְקַרְנוֹ תָּרוּם בִּישׁוּעָתֶךָ כִּי לִישׁוּעָתְךָ קִוִּינוּ כָּל הַיּוֹם בָּא״יָ מַצְמִיחַ קֶרֶן יְשׁוּעָה: שְׁמַע קוֹלֵנוּ וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלּוֹת אַתָּה בָּא״יָ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה: ואח״כ ג׳ אחרונות.

כב) זמן תפלת י״ח בשחר מצותה בזריחת השמש ונמשך זמנה עד שליש היום ואם יעבר זמן זה יכול להתפלל עד חצות ואם לא התפלל עד מנחה יתפלל מנחה שתים אחת למנחה ואחת לשחרית.

כג) לא יתעסק בצרכיו אם לא לצורך גדול עד שהתפלל תפלת י״ח ולא לאכול ולשתות קודם תפלה בין בחול בין בשבת וי״ט אבל מים מותר לשתות וכן אוכלים ומשקים לרפואה מותר ואם

הוא רעב וצמא ולא יכול לכוין דעתו בתפלה הרי הוא בכלל החולים ומותר לאכול ולשתות קודם התפלה.

כד) אם אי אפשר לו להתפלל תפלת י"ח עם הצבור בב"הכ: יכוין להתפלל בשעה שהצבור מתפללין.

כה) צריך שיהיו בגדיו עליו בשעת התפלה כדרך שלבוש בצאתו לרחוב בין הבריות משום הכון לקראת אלהיך ואסור להוציא הזכרה מפיו (פי' לזכור שמות אלקים) בראש מגולה.

כו) יפסע שלש פסיעות לפניו קודם התפלה ושלש פסיעות לאחריו אחר התפלה וכשמתפלל יעמוד במקום אחד ויכוין רגליו זו אצל זו ופניו נגד המזרח ויתפלל באימה והכנעה כעבד לפני אדוניו, ומי שלא יכול לעמוד מחמת חולשה יכול להתפלל מיושב או שוכב על צדו.

כז) המתפלל צריך שיכוין בלבו פירוש המלות שמוציא בשפתיו ויחשוב כאלו שכינה כנגדו ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכונתו זכה בתפלתו, ואלו ידבר אדם לפני מלך בשר ודם הלא יסדר דבריו ומכוין בהם יפה לבל יכשול בשפתיו על אחת כו"כ העומד ומבקש לפני מלך מלכי המלכים הק"בה שהוא חוקר כל המחשבות ובוחן חדרי לב, ויחשוב קודם התפלה רוממות האל ושפלות האדם אז יסור כל מחשבת הבל מלבו.

כח) יתפלל אדם בלחש ובשפה רפה ולא יגביה קולו ובפרט כשיתפלל עם הצבור ולא יפסיק בתפלה בשום שיחה אם לא לצורך גדול.

כט) יכול להתפלל בכל לשון שהוא מבין ובפרט הנשים ואינם מלומדים שאינם מבינים לה"ק ראוי ונכון שיתפללו בלשון שהם מבינים.

ס) אלו ברכות ששוחין בהן (פי' שיכוף ראשו מעט נגד הארץ וכורע) באבות תחלה וסוף דהיינו בתחלת ברכה ראשונה ובסופה ובהודאה תחלה וסוף דהיינו במודים אנחנו לך ובברכת הטוב שמך.

סא) כששליח צבור חוזר התפלה ישתוק הקהל ויכוונו לברכות

שמברך החזן לענות אמן אחר סיום כל ברכה, כשש"ץ אומר ברוך אתה ה' יאמר הקהל: ברוך הוא וברוך שמו וכשיסיים הברכה עונים הקהל: אמן, ולא ישיח שיחת חולין בשעה שהש"ץ חוזר התפלה וילמד אדם בנו הקטנים לענות אמן.

סג) אין הצבור אומרים עם הש"ץ נקדש את שמך וכו' או בשבת וי"ט נעריצך וכו' אלא שותקין ומכוונין למה שהש"ץ אומר עד שמגיע לקדושה אז עונים הצבור עמו קדוש קדוש קדוש וכו'. ולא יפה הם עושים המנגנים עם הש"ץ ומבטלים אותו לכן נאה לשתוק ולא יענה כי אם במקום הראוי לענות, וכשיגיע הש"ץ למודים אנחנו לך שוחין הצבור עמו ואומרין מודים דרבנן כנמצא בסדר התפלה.

סג) שכח יעלה ויבא בשחרית וסיים תפלתו אין צריך לחזור ולהתפלל אבל אם נזכר קודם שסיים ברכת שים שלום או שלום רב יחזור לברכת רצה ויאמר יעלה ויבא.

סד) עד ל' יום אחר השאלה אם שכח לומר ותן טל ומטר ולא נזכר עד אחר שהתחיל רצה קודם שעקר רגליו חוזר לברכת השנים ואם עקר רגליו חוזר לראש ואם נזכר תוך שומע תפלה יאמר ותן טל ומטר בשומע תפלה וכמשיב הרוח עד ל' יום אחר ש"ע יחזיר לראש.

דיני תחנון.

סה) אחר תפלת י"ח יאמר תחנון ויפול על פניו בשעת תחנון פי' יטה פניו על יד שמאלו ובשחרית כשהתפילין עליו על יד ימינו וזה נקרא נפילת אפים או תחנון (ובאיזה מקומות אומרי' אחר תחנון שומר ישראל) ואח"ז או' ואנחנו לא נדע עד והצילנו וכפר על חטאתנו וכו'.

סו) נפילת אפים מיושב ולא מעומד ואין נופלין על פניהם אלא במקום שיש ארון וספר תורה בתוכו אבל בלא זה אומרין תחנון בלא נפילת אפים, גם אין אומרין תחנון לא בבית האבל ולא בבית החתן ביום חתנתו ולא בבה"כנ שיש בו ברית מילה. גם יש ימים בשנה שאין אומרין בהם תחנון כמו ע"ש למנחה,

ראש חדש, פורים קטן ב׳ ימים, פורים גדול ב׳ ימים, חנוכה, ט׳ באב, ט״ו בשבט, ט״ו באב, כל חדש ניסן, ל״ג בעומר, מר״ח סיון עד אחר אסרו חג דשבועות ומיום כפורים עד אחר א״ח דסכות (ובאיזה קהלות עד אחר ר״ח חשון) ובימים האלו א״א גם במנחה שלפניו (חוץ מן ט״ו בשבט וט״ו באב לפי מנהג פולין) ולא בער״ה ויו״כ.

סז) בשני ובחמישי של כל שבוע אומרין לפני תחנון תפלת והוא רחום ומתפללין תפלה זו מעומד ובכונה, גם אומרים בב׳ וה׳ שומר ישראל ואל ארך אפים כנמצא בסדר תפלה, ובימים שא״א למנצח א״א גם אל ארך אפים.

דיני קריאת התורה

ויתר תפלת שחרית.

סח) בשני וחמישי קורין בספר תורה (הוא חמשה חומשי תורה כתובין על הקלף במגלה) פרשה ראשונה של הסדרה שבאותו השבוע וקורין שלשה זכרים מן י״ג שנה ומעלה זה אחר זה לעלות ולברך בתורה כהן ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל, והש״ץ קורא בתורה לכל אחד לפחות שלשה פסוקים ואם אין כהן בבהכ״נ קוראין ישראל במקום כהן ולא יעלה אחריו לוי אבל קוראין לוי במקום כהן ואם אין לוי בבהכ״נ כהן שנקרא ראשון מברך שנית במקום לוי.

סט) הנקרא לתורה עולה לבימה בפתח הבימה הקרוב לו ויורד בפתח שכנגדו ואם שניהם שוים לו כאחד עולה בפתח מימין לו ויורד משמאלו. כשעולה פותח הספר ורואה הפסוק שמתחילין בו ואח״כ יהפוך פניו לצד חוץ ומברך ברכה לפניה ואחר הקריאה גולל הספר ומברך ברכה שלאחריה ולא ירד הראשון מהבימה עד אחר שנקרא השני.

(הפסוקים והתחנות שאומרים בשעת הוצאת והכנסת הספר ובשעת הגבהתו וגלילתו כנמצאים בסדר תפלה)

ע) נוהגין מאוד בקדושה בשמוש ספר תורה לכן אסור לטלטלו

שלא לצורך ולא לאחוז ערום אלא במטפחת ולא ינשקו כ"א על המפה והתכשיטים אשר עליו.

(דיני קריאת שבת ור"ח ומועדים יבאו כל אחד על מקומו.)

עא) אחר התחנון ובב' וה' אחר קריאת התורה מתפללין אשרי למנצח וקדושת ובא לציון עלינו לשבח עד גמירא ואומרי' שיר של יום ושיר מזמור לאסף. (ובאיזה קהלות שיר היחוד או אנעים זמירות)

עב) א"א למנצח בשבתות וי"ט ולא בר"ח וחנוכה וב' ימים של פורים קטן וגדול ולא בערב פסח (ובכמה קהלות אשכנז בכל ערבי רגלים) ולא בחול המועד ולא בט' באב ולא בערב י"כ (ובאיסרו חג יש קהלות שאומרין ויש שאין אומרין) אבל בב' ימים שבין אסרו חג של י"כ לערב סכות ובל"ג בעומר ושלשה ימי הגבלה וט"ו בשבט וט"ו באב אומרין למנצח.

עג) שיר מזמור לאסף ברוב הקהלות אותו ביום שא"א למנצח וא"א אותו בבית אבל, אבל בב' ימי פורים קטן וגדול אומרין.

עד) צריך להעיר על הטעות שנתפשט שמחברין בקדיש מלות בריך הוא למלה לעילא ואין זה הכוונה כ"א ההמשך הוא יתברך וכו' לעילא מכל ברכתא ובריך הוא מחובר עם דקודשא, וכמו שהורגל בינינו לומר הקדוש ברוך הוא.

עה) מי שאפשר לו יקבע עת ללמוד אחר התפלה או לשמוע תוכחת מוסר מאחרים למען ילמד אדם תקון עצמו ויישר ארחותיו בכל היום.

הנהגות אדם במשא ומתן.

עו) אחר תפלתו ילך אדם לעסקו כי תורה בלא מלאכה סופה בטלה וגוררת עון כי העוני ומחסור יעבירנו על דעת קונו, וישא ויתן באמונה ויזהר מלהזכיר שם שמים לבטלה ויותר יזהר מלשבע אפילו באמת כי האדם ההולך בדרך הישר ויזהר מדבר שקר מאמינים לו בלא שבועה וקל ברעת ודובר כזבים כל מכירין לא יאמינו לו אף בשבועה וזה דרך הפחותים שבבני אדם לאמר

בכל דבורם חי ה'! חי נפשי! ובזה אומרים לכל כי פחותים המה וראוי להתרחק ממדה הזאת.

עז) לעולם ילך אדם בדרך האמצעי ולא יקמץ יותר מדאי ולא יפזר יותר מדאי וכן לא יתעצל במלאכתו ולא יהי' אץ להעשיר אך ייגע בזעת אפו להשיג פרנסת ביתו כפי הצורך וברכת ה' היא תעשיר, ולא יאמר אדם אשב בטל בבית ואם יגזור ה' עלי שאצליח תבא הצלחתי לביתי לא כן כי זה הבל ורעות רוח, למען יברכך ה' בכל אשר תעשה כתיב אם תעשה ותעסוק אז יברכך ה'.

עח) והסוחרים העוסקים במקח וממכר יהיו עוסקים באמונה ובהשכל ולא יהיו מבוהלים בעסקם ולא יונו איש את עמיתו וילמדו בימי נעורם טיב מו"מ אז יצליחו ואז ישכילו. ולא כל המרבה בסחורה מחכים.

עט) ישמר מאוד מאוד מאיסור גזילה וגניבה אונאה ועושק שכר שכיר וכו' אשר עליהן הזהירה התורה וחלילה לנו לגזול ולגנוב או לרמות איש הן ישראל והן אינו ישראל ומלבד העונש וחרפה המניע לעובר מצד חוקי דת המדינה הוא חוטא לאלקים ויגרום חילול השם ובזוי תורתנו הקדושה.

דיני ברכות בכלל.

פ) מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך. ואינו חייב מן התורה לברך אלא אחר דברים המשביעים וכשהוא שבוע כנאמר ושבעת וברכת אבל החכמים תקנו לברך על כל אוכל ומשקה לפניהם ולאחריהם וכן אמרו לברך על ריח טוב ועל כל ההניות שאדם נהנה וכשם שמברכין על הנייה כך מברכין על כל מצוה טרם עשייתה וברכות רבות תקנו דרך שבח והודיה ודרך בקשה בראות אדם נסים וגבורת אלקים כדי שיזכור בוראו תמיד. נמצא כל הברכות כלן שלשה מינים הם: ברכות הנייה ברכות מצוה וברכות הודיה והנה ברכות מצוה נבאר אצל כל מצוה ומצוה כאשר זכרנו כבר

איזה מהם אצל נט"י ציצית ותפילין ועתה נבאר ברכות הנייה יהודיה וטרם כל נזכור דיני הברכות כלן ע"ד כלל.

פא) נוסח כל הברכות אנשי כנסת הגדולה, הם עזרא ובית דינו תקנו וכלן נאמרין בהזכרת שם ומלכות דהיינו ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם ונאמרין בכל לשון שאדם מבין, וכלן צריך להשמיע לאזנו פי' שיוציא בשפתיו ובדיעבד אם כוונם בלבו יצא. ולא יפסיק בין הברכה לדבר שמברכין עליו אם לא לצורך אותו הדבר. — וכלן יכול לברך להוציא אחרים חוץ מברכת הנייה אבל ברכות הנייה שיש בהן מצוה כמו אכילת מצה מברך ג"כ להוציא אחרים.

פב) אחר כל הברכות עונה השומע אמן אפילו לא שמע כל הברכה אלא סופה, ולא יענה אמן אחר ברכת עצמו חוץ אחר ברכת בונה ירושלים בברכת המזון. — כל ספק ברכה להקל פי' אם נסתפק אם בירך אם לאו אינו צריך לברך. — אם בירך ברכה לאיזה דבר וא"חכ נמנע מאותו דבר יאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

דיני ברכת הנייה ודיני סעודה.

פג) על כל פת מחמשת מיני דגן (אללע בראָד שפייזע) אם נלוש במים ונאפה מברך לפניו המוציא לחם מן הארץ ואם אכל כזית מברך אחריו ברכת המזון כנמצא בסדר תפלה. ופת הבא בכסנין פי' הנלוש בחלב או בדבש או בתבלין (פפעפער קוכען אודר אללע ארטען קאָנפעקטען) מברך לפניו בורא מיני מזונות ואחריו ברכה מעין שלש והיא הברכה על המחיה ועל הכלכלה וכו' אבל אם קבע סעודתו עליהם צריך לברך המוציא ואחריהם ברכת המזון.

פד) כל מאכל שמברכין עליו המוציא צריך שיטול ידיו קודם אכילה ויברך על נטילת ידים אבל אם אכל פחות מכזית פטור מנטילת ידים.

פה) הנטילה צריכה שתהא בכלי שאינו מנוקב המחזיק רביעית ויטיל במים צלולים קרים אבל לא במים עכורים שנשתנו מראיהם

ולא בחמים וישפוך רביעית מים בכח גברא (ולא יועיל נטילה במים הזולחין מאליהם) על שתי ידיו וינגבן היטב ויברך ולא יפסיק בין נטילה למוציא.

פו) בשעת הדחק נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום פי' שיהא בדעתו להיות יוצא בנטילה זו כל היום אך ישמור ידיו בנקיות.

פז) בוצע את הפת במקום שנאפה היטב ויברך המוציא ונכון לטבול פרוסת המוציא במלח או בתבלין.

פח) אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ולא ירגז בסעודה שהוא סכנה לגוף. — לא יהא רעבתן וגרגרן אלא יאכל וישתה כדי שביעה שנא' צדיק אוכל לשובע נפשו — ולא יאכל עד שיתן מאכל לבהמה שמזונתה עליו.

פט) הראשונים היו נזהרים מאוד במים אחרונים והוא הנטילה אחר האכילה והיא נקיות גדולה ומי שאינו נוטל יקנח ידיו ופיו במפה.

צ) אחר הסעודה יברך ברכת המזון ושלשה שאכלו על שולחן כאחד חייבים לזמן דהיינו אחד מהם יברך ונוטל רשות תחלה מהחבורה כנמצא בסדר תפלה והאחרים עונים אמן אחר ברכותיו ומברכים בלחש עמו. ומברכין על הכוס של יין אם אפשר וברכת המזון צריך שתהא באותו מקום שאכלו. קטנים שלא הגיעו לחנוך וגם גדולים בשעת הדחק יברכו ברכת המזון הקצר וזו נוסחה:

בָּא"י אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַזָּן אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים וּמֵכִין מָזוֹן לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא בָּא"י הַזָּן אֶת הַכֹּל. נוֹדֶה לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה וְנָתַתָּ לָנוּ בְּרִית וְתוֹרָה וְלֶחֶם לָשֹׂבַע בָּא"י עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן. רַחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְעַל הֵיכָלֶךָ

וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ בָּא״י בּוֹנֵה בְּרַחֲמָיו יְרוּשָׁלָיִם אָמֵן. בָּא״י אֱמֶ״ה הָאֵל אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הוּא גְמָלָנוּ הוּא גוֹמְלֵנוּ הוּא יִגְמְלֵנוּ וִיזַכֵּנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ מַגְדִּיל (מִגְדּוֹל) יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן.

כח) על פירות האילן יברך בורא פרי העץ חוץ מיין שעליו מברך: בורא פרי הגפן. — על הירקות ועל פירות הארץ יברך בורא פרי האדמה ועל דברים שגדולם לא באילן ולא באדמה כגון בשר חלב דבש ומים וכו׳ מברך שהכל נהיה בדברו, ומי שנסתפק באיזה מאכל איך יברך עליו ישאל לחכם ואם אין חכם עמו יברך שהכל כי בברכה הזאת יוצא על כל דבר הנהנה או יאכלם בתוך הסעודה כי ברכת הפת פוטרת כל מה שאוכלים בסעודה חוץ מיין הבא בתוך הסעודה שצריך לברך עליו.

כט) מברך לאחריהן בורא נפשות רבות וכו׳ חוץ אחר חמשת המינים שהם גפן תאנה ורמון זית ותמרה שלאחריהן מברך ברכה אחת מעין שלש והוא אחר הגפן: על הגפן ועל פרי הגפן וכו׳ ואחר תאנה רמון זית ותמרה: על עץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה וכו׳ ועל כלם חותם בא״י על הארץ וכו׳ כאשר תמצא בסדר תפלה כנוסח הברכות.

ל) אכל הרבה מינים שברכותם שונות מברך תחלה על החשוב, ואם אחד מהם עיקר והשני טפל מברך על העיקר ופוטר את הטפל.

לא) הנהנה מריח טוב צריך לברך אם הוא מין עץ מברך בורא עצי בשמים ואם הוא מין עשב מברך בורא עשבי בשמים ואם אינו לא מין עץ ולא מין עשב מברך בורא מיני בשמים ואם נסתפק על דבר המריח מאיזה מין הוא מברך בורא מיני בשמים דבזה יצא על כל פנים.

דיני ברכות הודיה ושבח.

נה) הרואה מקום שנעשה בו נס לכלל ישראל כגון מעברות הים ומעברות הירדן מברך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה והרואה מקום שנעשה לו בו נס כלומר שהי' פה בסכנה ונצול מברך שעשה לי נס במקום הזה, וכל זה כשרואה אותו משלשים יום לשלשים יום אבל אם רואה אותו תדיר אינו מברך. — הרואה מלך מברך: ברוך שחלק מכבודו לבשר ודם.

נו) ארבעה צריכים להודות יורדי הים כשעלו ממנו והולכי מדבר כשיגיעו ליישוב ומי שהי' חולה ונתרפא ומי שהי' חבוש בבית האסורים ומברכים בא"י הגומל לחייבים טובות והשומעים יענו מי שגמלך כל טוב וכו'.

נז) חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה ואם שמע שמועה רעה דהיינו שמת לו אחד מקרוביו או אחד מאוהביו מברך ברוך דיין האמת.

נח) האוכל פרי חדש שנתבכר משנה לשנה מברך שהחיינו וכן הלובש בגד חדש מברך אותה ברכה, וכן מברכים אותה בחגים ומועדים כאשר תמצא במקומם. — ואם הדבר טוב לו ולאחרים כגון אם ילדה אשתו זכר מברך הטוב והמטיב.

נט) הרואה גבורות הבורא בטבע כגון הרואה ימים ומדברות הרים וגבעות גדולים ונוראות מברך ברוך עושה מעשה בראשית וכן על הברקים ועל הרעמים ועל הרוחות הנושבות בזעף מברך שכחו וגבורתו מלא עולם ואינו צריך לברך כ"א פעם אחד בעת הברק והרעם והרוח.

ק) הרואה קשת אומר בא"י זוכר הברית ונאמן בבריתו וכו'. כל הברכות האלו ועוד שאר ברכות נמצאות בסדר תפלה בנוסח הברכות.

קא) יהי' אדם רגיל לומר: כל מה דעביד רחמנא לטב עביד כלומר אם קרה לו איזה מקרה רעה יקבלנו באהבה ולא יהרהר אחר מדותיו של הק"בה ויחשוב שהוא יתברך יודע מה טוב לנו

ולא יחפוץ כ"א טובתנו ואעפ"י שאנו חושבים כדבר שהוא למראה עינינו לרעתנו אלהים חשבה לטובה.

הלכות תפלת מנחה, וק"ש ותפלה של ערבית.

קג) תפלת המנחה זמנה משש שעות ומחצה למעלה עד הלילה והוא חצי שעה אחר שלש רביעיות היום אם יום ולילה שוים והיום מחזיק י"ב שעות ולפיהן יחשב כל שאר הימים הגדול לפי גדלו והקצר לפי קצרו. ואם התפלל מן שש שעה ומחצה למעלה דהיינו חצי שעה אחר חצי היום יצא.

קד) אם קבע תפלת המנחה סמוך ללילה לא ישב לאכל ולא יתחיל דבר עסק כגון לא יסתפר ולא יכנס למרחץ ולא לדין וכו' סמוך לזמן זה עד שיתפלל תפלת מנחה. ואומרים אשרי ותפלת י"ח תחנון ועלינו לשבח ואם מתפלל תיכף ערבית אומר עלינו לשבח אחר תפלת ערבית לבד.

קה) וזמן ק"ש של ערבית מצאת שלשה כוכבים ואם התפלל ערבית עם הצבור תיכף אחר מנחה יכול לקראה מבעוד יום ונמשך זמנה עד חצי הלילה ואם עבר ואיחר קריאתה עד שלא עלה עמוד השחר יצא.

קו) לפני ק"ש של ערבית מברך שתי ברכות והן המעריב ערבים ואהבת עולם ולאחריה שתי ברכות: אמת ואמונה והשכיבנו וכו' כנמצא בסדר תפלה, ואח"כ מתפלל תפלת י"ח ואומרין עלינו לשבח. ומוסיפין ברוך ה' לעולם אמן ואמן ובבהכ"נ מוסיפין לו מזמור ממזמורי תהלים כל המקום לפי מנהגו.

קז) קודם שכיבה קורא ק"ש על מטתו והיא פרשה ראשונה של שמע ישראל ומברך לפניה המפיל וכו' ועוד איזה מזמורים ותפלות כנמצא בסדור התפלה. ולא יאכל וישתה אחר ק"ש על מטתו. וגם בהפשט בגדיו יהי' אדם צנוע.

הלכות תפלות הדרך.

קח) היוצא לדרך יותר מן פרסה רחוק מעירו כשיצא מעבורה

של עיר דהיינו ע׳ אמה לאחר שכלו כל הבתים יתפלל:

יְהִ״ר מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱוֶ״א שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל אוֹיֵב וְאוֹרֵב בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל מִינֵי פּוּרְעָנִיּוֹת וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וְתִתְּנֵנוּ לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאֵינוּ וְתִשְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל פֶּה בָּא״י שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה.

הלכות שבת.

קח) כתוב בתורה וביום השביעי תשבות היא מצות עשה לשבות ביום השביעי מכל מלאכה ומי שאינו שובת עובר על עשה ועל לא תעשה שנא׳ לא תעשה בו מלאכה ואפילו בהמתן של ישראל חייבים להשביתן שנא׳ למען ינוח שורך וחמורך וכו׳, והנה הלילה הולך אחר היום לכן מתחלת מצות שביתה ביום הששה בערב. אבל החכמים דרשו ממקרא שצריך להוסיף מחול על הקדש ולהתחיל את השבת רביע שעה קודם שקיעת החמה בששי ולכלותו ביום השביעי בערב בעת צאת הכוכבים.

קט) ומצות עשה מן התורה לקדש את יום השביעי בדברים שנא׳ זכור את יום השבת לקדשו כלומר זכרהו זכירת שבת וצריך לזכרו בכניסתו וביציאתו ע״י קידוש והבדלה.

קי) וממה שנאמר בנביאים: וקראת לשבת עונג ולקדוש ה׳ מכובד למדו החכמים שמכבדין אותו ע״י לבישת בגדים נאים ונקיים ומתענגים בו במאכל ובמשתה יותר מבימי החול. אמנם לא יבלה אדם כל יום השבת בתענוגים ובבטלה אך יקדשהו איזה שעות בלמוד תורה וחכמה. (ודינים והזהרות הנוהגים בשבת רבים מאוד וכתובים על ש״ע א״ח הלכות שבת.)

דברים הנהגים בע״ש ובליל שבת.

קי״א) לפי שאסור לעשות מלאכה בשבת צריך להכין בערב שבת דהיינו ביום הששי כל צרכי אכילה של יום השביעי ויתקן בו ביום כל תשמיש צרכין של יום מחר אשר אסור לעשות בשבת.

קי״ב) מותר להתחיל מלאכה בע״ש אפילו סמוך לחשיכה הנגמרת מאליה בשבת כגון להניח קורה על זתים וענבים והם נסחטים מאליהם וכן להשרות עורות במי עבוד או להשרות דבר מאכל אפילו אם נגמרו בשבת וכדומה להם.

קי״ג) בע״ש מצוה לרחוץ פניו ידיו ורגליו לכבוד שבת במים חמין ולחוף ראש ולגלח צפרניו כדי שיכנס לשבת בגוף נקי.

קי״ד) מנהג ישראל הוא להדליק נרות הרבה בהכנסת שבת לכבוד שבת ונשים נוהגות במצוה זו ומברכות להדליק נר של שבת ומדליקין אותו סמוך לחשיכה קודם קבלת שבת ולוקחין פתילות ושמנים היותר טובים לכל יכבו ולא יבא לידי חלול שבת.

קט״ו) מתפללין תפלת מנחה של חול וא״א תחנון ואח״כ אומרים מזמורי לכו נרננה וכו׳ לכה דודי ומזמור שיר ליום השבת, במזמור זה מקבלין השבת ואסור לעשות מלאכה משהתחיל לאמרו ואח״כ מתפללים תפלת ערבית של שבת כאשר נמצא בסדר תפלה.

קט״ז) מגן אבות אין אומרי׳ בבית חתנים ואבלים ולא בכל מקום שמתפללין באקראי, ובמה מדליקין ברוב הקהלות א״א בי״ט שחל להיות בערב שבת או בשבת ובכל מקום א״א אותו בעי״כ שחל להיות ביום הששי.

קי״ז) תקנו חכמים לאכול בשבת שלש סעודות אחת בלילה ושתים ביום.

קי״ח) קודם סעודת ליל שבת יקדש על היין ונוסח הקידוש נמצא בסדר תפלה ואם אין לו יין יקדש על הפת, ונוהגים להיות על השולחן בכל סעודת שבת שתי לחם, ובוצע על האחד ומברך המוציא. וצריך לאכול מיד אחר הקידוש ובמקום שקידש.

קי״ט) אין מטלטלין נר הדלוק אפילו לאחר שכבה ואין מתעסקין

לאור הנר בדבר שצריך לראות היטב שמא יבא לידי הטבת הנר. נר שכבה מותר לומר לנכרי להדליקו אם הוא לצורך של יום שבת וכן מותר לומר לנכרי שיטול נר דלוק להאיר לו לאיזה שמוש הואיל ואינו עושה רק טלטול בעלמא.

דברים הנוהגים ביום השבת.

קכ) בשחרית מתפללין כנמצא בסדר תפלה ואין או' מזמור לתודה. ומוציאין ס"ת וקוראין שבעה לבתך בתורה וקורין לפני כל אחד פרשה אחת מסדרה של אותה שבוע. וככלות הסדרה קורין אחד למפטיר דהיינו שחוזרים וקורים לפניו איזה פסוקים מפרשה אחרונה ולפי מנהג איזה קהלות אין חוששין אם המפטיר עוד לא הגיע לי"ג שנה ויום אחד ואח"כ מגביהין וגוללין הספר ומפטיר קורא בנביא מענינה של אותה הסדרה כנמצא בכל חומש. (ומה שקורין אם חל ר"ח בשבת או בשבת של ח"המ וחנוכה ובארבע פרשיות יבא כל אחד על מקומו.)

קכא) אב הרחמים או' ברוב קהלות פולין בכל שבת חוץ מבימים שא"א צדקתך צדק ולא בשבת ארבע פרשיות ולא כשיש חתונה ומילה ולא כשמברכי' החדש מלבד בימי הספירה וברוב קהלות אשכנז א"א רק בשבת לפני שבועות ולפני ט' באב.

קכב) אחר קריאת התורה מתפללין אשרי ותפלת מוסף, ואין לאחרה יותר מעד שבע שעות ואם התפלל אחר ז' שעות יצא וכל יחיד חייב להתפלל תפלת המוספין בין אם יש צבור בעיר או לא.

קכג) לפי שיום השבת יום עונג לפיכך אסור להתענות בו עד ו' שעות אך אם מזיק לו האכילה כגון שיש לו חולי' ורופאים צווהו להתענות אז אין צריך לאכול. גם לא יצטער אדם ולא יבכה בשבת אך אם גברה עליו הכאב והיגון והבכיה עונג לו מותר לבכות.

קכד) בסעודת שחרית (במדינתינו הוא בצהרים) יהי שלחנו ערוך יפה ומפה פרוסה ובוצע על לחם משנה כמו בלילה וקודם

הסעודה יקדש על יין או על שכר או על שאר משקים חוץ מן המים, ואם גם אלה אין לו אוכל בלא קידוש.

קכה) אחר סעודת שחרית (במדינתינו לפני הצהרים) יקבע אדם שיעור לקרוא בנביאים או בשאר ספר מוסר או ילך אצל חכם לשמוע תוכחת מוסר בפרט אותם שאינם עוסקים בתורה כל ימי השבוע מרוב טרדת הזמן יחשבו על נפשם ביום שבת למען ידעו הדרך אשר ילכו בה והמעשה אשר יעשון.

קכו) במנחה אומרים אשרי ובא לציון ואני תפלתי וכו׳ ואח״כ מוציאין ספר תורה וקורין שלשה בפרשה ראשונה מסדרה של שבוע הבאה. ואפילו אם חל י״ט בשבת אין קורין במנחה בשל י״ט. ואח״כ מתפללין תפלת מנחה של שבת כנמצא בסדר תפלה ואומרים בחורף ברכי נפשי ושיר המעלות וכו׳ ובקיץ פרק אחד מפרקי אבות המלאים תוכחת מוסר השכל ואח״כ יאכל סעודה שלישית וסעודה זו יוצאים במיני פירות.

קכז) צדקתך צדק א״א בימים שא״א תחנון בחול ולא בבית התנים בשבעת ימי המשתה ולא בבית האבל.

קכח) מאחרין תפלת ערבית עד צאת שלשה כוכבים כדי להוסיף מחול על הקודש ומתפללין מעריב כמו בחול אך אומרים הבדלה בחונן הדעת ואם לא אמר א״צ לחזור שהרי יבדיל על הכוס ואחר תפלת שמונה עשרה אומרים ויהי נעם ואתה קדוש ויתן לך וכו׳ וא״א ויהי נעם ואתה קדוש במ״ש אם חל יום טוב בשבוע הבאה גם ט׳ באב א״א ויהי נעם רק ואתה קדוש. ואח״כ מבדילין בביתו על היין ועל הנר ועל הבשמים ונוסח הבדלה נמצא בסדר תפלה. ואם אין לו יין מבדילין על השכר ואין עושין מלאכה עד שמבדיל ואם אחד עושה הבדלה והשני עונה אמן יצא.

מלאכות האסורות בשבת.

קכט) המלאכות שאסרה התורה לעשותן בשבת חלקוהו חז״ל לשלשים ותשע אבות מלאכות ואסרו ג״כ שאר מלאכות הדומות לאלה ל״ט והן המלאכות אלה בעצמן אך לא כמות שהן כמו חופר

גומא שהוא מעשה חרישה אבל לא חרישה ממש גם אסור תולדותיהן והן המלאכות אשר להן קצת דמיון לאחת מאבות מלאכות כגון סחיטה היא תולדה דדישה ודומיהן. וכל המלאכות האלה ודומיהן ותולדותיהן עיין בשלחן ערוך א״ח הלכות שבת.

קל) במקום שיש סכנת נפשות כל מלאכות מותרות בשבת ולא זו בלבד אלא כל הזריז לחלל שבת מפני פקוח נפש הרי זה משובח וכן אם נפל דליקה בביתו או בשכנתו ויש חשש סכנת נפשות מותר לכבות ויכול להציל כל מה שיש לו.

קלא) מן התורה מותר לעשות כל מלאכות בשבת ע״י נכרי אם אינו עבדו של ישראל אבל החכמים אסרוהו ואמרו אמירה לנכרי שבות. ואם עשה נכרי מלאכה בשבת לעצמו מותר ישראל להנות ממנו ובמקום שיש חולי אפילו אין בו סכנה מותר לעשות מלאכה ע״י נכרי וכן מותר להסיק התנור ע״י נכרי בימות החורף.

איסור מוקצה וטלטול.

קלב) כתוב בתורה: והכינו את אשר יביאו מכאן למדו חכמים איסור מוקצה דהיינו שכל מאכל שאוכלים בשבת צריך שיהא מוכן מערב שבת אבל אם לא היה בע״ש בעולם ונולד בשבת או שהי׳ אתמול בעולם ואינו מוכן כגון שהי׳ חוץ לתחום ובא לתחום בשבת או שהי׳ מחובר בקרקע או באילן ונתלש בשבת ובהנה אסור לאוכלו או לטלטלו וזה נקרא מוקצה.

קלג) וכן אסרו חכמים לטלטל (דהיינו לנוע ממקום למקום אבל נגיעה בעלמא שרי) כל הכלים שתשמישם לדבר האסור בשבת כגון מנורה שדלק בו נר בשבת אפי׳ אחר שכבה וקורנוס וקורדום ושאר כלי מלאכה וזה נקרא מוקצה מחמת איסור. וכן לא יטלטל כלים שאדם חס עליהם לטלטלם שלא לצורך מחמת חסרון כיס כגון סכין של שחיטה ושל מילה ואיזמל וסכין של סופרים ודומיהם וזה נקרא מוקצה מחמת חסרון כיס. ודינים האלו וכל שאר אופני ודיני מוקצה עיין בש״ע א״ח.

עירובין ותחומין.

קל"ד) כתוב בתורה אל יצא איש ממקומו ביום השבת ונאמר בנביאים אל תוציאו משא מבתיכם ביום השבת מכאן למדו החכמים תחומין והוצאה מרשות לרשות. תחומין שלא ילך אדם בשבת יותר מאלפים אמה לכל רוח ממקום ששבת ע"ש בין השמשות. והוצאה מרשות לרשות שלא יוציא אדם שום משא מרשות היחיד לרשות הרבים ומר"ה לרה"י ומרשות היחיד זה לרה"י אחר. ולא הותר להוציא מרשות לרשות כי אם הבגדים והתכשיטים אשר עליו ודוקא אותן התכשיטים שאין דרך אדם לקחת ממנו ולהוליכם בידים אבל בלאו הכי אסור להוציאם. ואנו אין לנו רשות הרבים כ"א כרמלת.

קל"ה) ולהקל על הדבר הזה תקנו ערובי חצרות וערובי תחומין. עירובי חצרות הוא שהדרים בבתים מיוחדים בחצר אחד או בעיר אחת מתערבים ומשתתפים יחד ע"י פת או שאר מיני מאכל אשר נותנים כלם בשוה ומניחם במקום מיוחד ובזה נראה כאלו כל החצר או כל העיר רשות אחד ומותר לטלטל בכל החצר או בכל העיר. והעירוב צריך שיותן במקום המשתמר לפיכך תולין אותו באויר במבוי או ברחוב. — ועירובי תחומין הוא שהרוצה ללכת בשבת ממקום מושבו יותר מאלפים אמה יניח בערב שבת סוף אלפים אמה (או קרוב לו לפי ערך השטח אשר רוצה ללכת יותר מתחום) מעיר או ממקום דירתו מזון שתי סעודות ובזה נחשב כאלו שבת במקום שהניח העירוב ויש לו אלפים אמה ממקום זה לכל רוח ואע"פי שחזר ולן בעיר יכול ללכת בשבת עד מקום העירוב ולהלן ממנו עוד אלפים אמה, אך אינו יכול ללכת מרוח אחרת לעיר אפילו אמה אחת כ"א לאותו הרוח שהניח העירוב. ודיני עירובין ותחומין רבים מאוד ונמצאים בש"ע א"ח הלכות עירובין.

הלכות ראש חדש בכלל.

קל"ו) השנה הפשוטה כולל שנים עשר חדש הנקראים בשמותם:

ניסן, אייר, סיון, תמוז, אב, אלול, תשרי, חשון כסליו, טבת, שבט, אדר. והשנה המעוברת כוללת עוד חדש ימים ונכפל בו חדש אדר הנקרא אדר שני או אדר הסמוך לניסן. כל חדש כולל או כ"ט ימים ונקרא חסר או ל' יום ונקרא מלא. והחדשים הם לפי הסדר אחד מלא ואחד חסר חוץ מחשון וכסליו שפעמים ששניהם מלאים ונקראה השנה שלימה או ששניהם חסרים ונקראה השנה חסירה או שאחד מלא ואחד חסר ונקראת השנה כסדרן (והשנה אם היא שלימה או חסירה וכו' נמצא בלוח השנים).

קלז) יום ראשון של חדש נקרא **ראש חדש** והוא אם החדש לפניו חסר אבל אם החדש לפניו חדש מלא או הם שני ימים ראש חדש דהיינו יום הל' של חדש העבר ויום ראשון של חדש הבא.

קלח) יש חדשים שחלים בו חגים ומועדים הנקראים ימים טובים דהיינו חג הפסח בט"ו לחודש ניסן, חג השבועות בו' לחדש סיון, ראש השנה באחד לחדש תשרי, יום הכפורים בי' בו וחג הסכות בט"ו בו ושמיני העצרת בכב בו.

קלט) ומלבד הימים האלה תקנו החכמים עוד ימי מועדי שמחה כגון ח' ימי חנוכה בכ"ה בכסליו ויום הפורים בי"ד אדר ועוד ימים של קצת שמחה כגון ט"ו בשבט, ט"ו באב, ל"ג בעומר ושלשה ימי הגבלה. גם תקנו איזה ימי צום ותענית כאשר נזכירם על מקומם.

ראש חדש.

קמ) נוהגין קצת שמחה בר"ח ומצוה להרבות בו בסעודה. אין מתענין בו ואין אומרים בו תחנון וצדוק הדין ואין מספידין בו.

קמא) ערבית שחרית ומנחה של ר"ח מזכירין יעלה ויבא בתפלת י"ח קודם רצה. ואם שכח בשחרית ונזכר עד שלא עקר רגליו חוזר לרצה ואם עקר רגליו חוזר לראש ובערבית א"צ לחזור כיון שסיים המחזיר שכינתו, אבל אם לא נזכר עד אחר תפלת מוסף

א"צ לחזור. בשחרית קורים הלל וקורים אותו בדלוג בין ביחיד בין בצבור ומברכין לפניו: לקרוא את ההלל וקוראין אותו מעומד ואחר קריאת ההלל מוציאין ספר תורה וקוראים ארבעה לברך בתורה וקוראים לג' הראשונים פ' התמיד והוא פרשת צו את בני ישראל וכו' ולרביעי קוראים ובראשי חדשיכם עד סוף הפ' הזאת ומחזירין ס"ת למקומו ואומרים אשרי ובא לציון ואין אומרים למנצח ושיר מזמור לאסף וחולצין התפלין ומתפללין תפלת מוסף של ר"ח הנמצא בסדר תפלה.

קמב) ר"ח שחל להיות בשבת ערבית שחרית ומנחה מתפללין שבת דהיינו תפלת שבת ומוסיפין בה יעלה ויבא קודם רצה ואחר תפלת שחרית קורים הלל ומוציאין שני ס"ת בראשון קוראים שבעה בפ' של אותה שבוע ובשני קוראים מפטיר בפ' ובראשי חדשיכם: ומפטיר בנביא: השמים כסאי וכו' אבל אם חל ר"ח אב בשבת מפטירין בנביא שמעו וכו'. ואם חל בארבע פרשיות עיין לקמן.

קמג) בשבת שלפני כל ר"ח (חוץ מתשרי) מברכין החדש ונוסחו נמצא בסדר תפלה. ואם חל ר"ח באחד בשבת מפטירין בשבת שלפני הפטרת מחר חדש כנמצא בחומש.

קמד) הרואה לבנה בחדושה מברך: אשר במאמרו ברא שחקים וכו' וזה נקרא קדוש לבנה הנמצא בסדר תפלה. ואין מקדשין אותה עד ליל ד' למולדה ומנה עד חצי כ"ט יום י"ב שעות ותשצג חלקי שעה בחדש.

דיני יום טוב וחול המועד.

קמה) החגים שנאמר בהם בתורה: מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו הם: יום ראשון של הפסח ויום השביעי ממנו ויום א' של חג השבועות, יום א' של ראש השנה, יום הכפורים, יום א' של חג הסכות ויום שמיני העצרת, והם נקראים ימים טובים, ואסור לעשות בהן מלאכה כמו בשבת חוץ מדברים שצריכים לאוכל נפש ככתוב אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם (חוץ מיום כפורים שאין בו אוכל נפש שכאו' בו

ועניתם את נפשתיכם וכל מלאכות אסורות) . — והנה מן התורה חג הפסח שבעה ימים ויום ראשון שבתון ויום השביעי שבתון וחג השבועות אינו אלא יום אחד וכן יום אחד ראש השנה יום אחד יום כפורים וחג הסוכות שבעה ימים ויום ראשון שבתון ושמיני עצרת יום אחד. אך אנשי כנסת הגדולה הוסיפו לכל חג (חוץ מיום הכפורים) יום אחד מספק לפי שצותה התורה לקבוע ר"ח על פי הראיה ולא על פי החשבון לכך ואם לא באו עידי הראיה לזמן המוגבל הי' ספק בידם על יום הקביעה ולא יכלו לברך אם החדש מלא או חסר לכן קבעו מספק ח' ימים פסח ושני ימים ראשונים ושני אחרונים שבתון ומטעם זה שני ימים שבועות ושני ימים ראש השנה ושני ימים של סוכות שבתון ועשאו שני ימים שמיני עצרת ויום השני ממנו נקרא שמחת תורה. ואנו אע"פי שאנחנו בקיאים היום בקביעת הירחא כאשר סידר לנו ר' הלל הנשיא צריכין לקיים מנהג אבותינו להוסיף על כל חג יום אחד כנ"ל משום מהרה יבנה המקדש וכו' ואז יחזרו ויקדשו ע"פי החשבון וגם על פי הראיה.

קמו) כל מלאכות שאסורות בשבת אסורות בי"ט חוץ מהוצאה והבערה שמתוך שהותרה לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך אבל איסור תחומין נוהג ג"כ בי"ט.

קמז) אפילו באוכל נפש אסרו חכמים כל מלאכות שדרך לעשותן הרבה ביחד לזמן מרובה כמו קצירה טחינה בצירה סחיטה, וצידה שאסרו היינו לצוד דגים מן הים או חיה ועוף שבשדה המחוסרים צידה אבל אווזים ותרנגולים ויונים שמגודלים בבית או בחצר ועומדים לאכילה מותר לצידן.

קמח) כל אוכלים ומשקים הנצרכים לי"ט צריכים שיהיו בעולם ומוכנים בערב י"ט אבל אם נולדו בי"ט אסורים. ואם נולדו ביום ראשון מותרים ביום שני. ואם השני חל להיות בשבת אסורים.

קמט) כל דבר שאסור לעשות בי"ט ראשון אסור ג"כ בי"ט שני אע"פי

שאינו אלא מנהג אבותינו בלבד חוץ מצרכי מת וקבורה אע"פי שאסור בראשון מותר בשני.

קנ) אין מכינים אוכל נפש מי"ט ראשון לי"ט שני אם לא שנהנה ממנו מעט בי"ט ראשון ואם חל י"ט שני להיות בשבת מותר לבשל ולאפות מי"ט ראשון לשני ע"י **עירוב תבשילין** והוא שמכין איזה פת ותבשיל מע"ט לצורך שבת והרי הוא כאלו התחיל להכין על שבת מע"ט ואז מותר לגמרו ביום טוב.

קנא) בי"ט מקדשין על היין ע"פ נוסח הקידוש ותמצא בסדר תפלה. ובוצע על שני ככרות כמו בשבת אך לא נהגו לעשות סעודה שלישית. ומצוה להיות שמח וטוב לב במועד הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו, ככתוב בתורה: ושמחת בחגך אתה ואשתך וכו', אך לא ינהג בשחוק וקלות ראש לפי שלא צותה התורה על הוללת וסכלות כ"א על שמחה שיש בה עבודת היוצר.

קנב) ארבעה ימים שבין ימים ראשונים ואחרונים של חג הפסח וחמשה ימים שבין ימים ראשונים של סכות ובין שמיני עצרת נקראים חול המועד לפי שנוהגין בהם חול במועד, פי' שהם בכלל חג לענין תפלה ושמחה ומותר בקצת מלאכות ואסור בקצתן.

קנג) כל המלאכות הנצרכות למועד כגון אפיה בשול ותקון המלבושים ושאר תשמישים, חוץ מכבוס אם אפשר לעשותו קודם י"ט, מותר לעשותן בחול המועד ומלאכות שאינו נצרכות אלא אחר י"ט אם הן דבר האבד כלומר שאם לא יעשן עתה יתקלקלו או שלא יכול לעשותן אחר י"ט מותר ואם אינו דבר האבד אסור, אך אם הן צרכי רבים כגון לתקן הדרכים ובורות ומעינות של רבים מותר אפילו אינו דבר האבד.

קנד) בח"המ מתפללין ערבית שחרית ומנחה כמו בחול וא"א בשחרית חה"מ של פסח מזמור לתודה אך מוסיפין יעלה ויבא בתפלה ובברכת המזון ואומרים הלל אחר תפלת שחרית בח"המ של פסח בדלוג ובח"המ של סכות שלא בדלוג, ומוציאין ס"ת וקורים ארבעה ואח"כ מתפללין תפלת מוסף של החג.

דיני חג הפסח ·

קנה) בחמשה עשר יום לחדש ניסן חוגים חג הפסח עד אחד ועשרים בו מן התורה וחכמים הוסיפו עוד יום אחד מספק. והחג הזה הוא זכר ליציאת מצרים שהיתה בט"ו בו. וצותה התורה לאכול מצה (הוא לחם אפוי מעיסה שלא נתחמץ) בליל ראשון של פסח דהיינו בי"ד ניסן בערב זכר לחפזון שיצאו ישראל ממצרים ולא הספיק הבצק להחמיץ ואפאוהו צידה לדרך בלא חמוץ. ולפי מנהגנו מצות אכילת מצה גם בליל שני של פסח. ואסור לאכול חמץ בפסח בעונש כרת כל החג, אך אין חיוב לאכול מצה בכל החג אם רצה יאכל מצה אם רצה שאר מאכלים חוץ מחמץ, וצריך להיות נשמר מאוד בלישת ובאפית המצה שלא יבא לידי חמוץ. ואלו דברים שיוצאים בהם ידי חובת מצה בחטים ובשעורים ובכוסמין ובשבולת שועל ובשיפון (והמכונה ליקח חטים) אבל לא באורז ושאר מיני קטניות וגם אין באין לידי חמוץ, ולכן התירו ח"ז לעשות מהן תבשיל וכן נוהגים אנשי ספרד אבל באשבנו מחמירין.*)

(ודקדוקי המצוה הזאת ילמדם מש"ע א"ח הלכות פסח.)

קנו) בכל חדש ניסן אין אומרין תחנון ולא צדקתך צדק בשבת במנחה ואין מספידין בכל החדש ואין מתענין בו תענית כלל.

קנז) שבת שלפני הפסח קורין שבת הגדול ונוהגין לומר במנחה אחר התפלה ההגדה של פסח מתחילת עבדים היינו עד לכפר על כל עונותינו ופוסקין לומר ברכי נפשי.

---

*) וכבר התירו רבני וחכמי קאנסיסטאריוס במלכות וועסטפאלן בשנת תקע"א (תחת ממשלת המלך הירנימוס) על פי הדין אורז ודוחן וכל מיני קטניות וגם צוקקר שטיג ושאכאלאד בפסח על מעשה שהי' כמו שמבורר יפה בשו"ת דברי אגרת אך עוד לא הסכימו כל רבני אשכנז ורובם מפני היראה פן יתרשל המון העם בדקדוק דיני חמץ ומי יתן ויתוועדו יחדיו הרבנים המופלגים אנשי מדע ויראי ה' באמת ובתמים לבחון ולברר ולהורות את המותר ואת האסור מדינא ולא יחבלו עוד השועלים והמתיהדים אשר חכמת מה להם את כרם ה' והמה היו בעכרנו ומהללים בשם.

קנח) אסור להשהות חמץ בביתו או ברשותו כל ימי הפסח, לכן מנהג ישראל לנקות המקומות והחדרים שמכניסין שם חמץ ולרחוץ ולגעול כלי בית המשמשים לאכילה בכל ימי השנה. ובערב של י"ד ניסן בורקין את החמץ לאור הנר פי' שמחפשין בכל המקומות שדרך להיות שם חמץ ומבערין כל הנמצא ממנו. וקודם בדיקה מברך: על בעור חמץ, ויניח החמץ הנמצא במקום מיוחד ומשתמר ושורפין אותו ביום המחרת קודם חצות. ואסור חמץ ביום י"ד משש שעות ולמעלה וחכמים אסרוהו שתי שעות קודם לזה דהיינו מתחילת שעה חמישית אבל אינו אסור בהנאה עד שש שעות.

קנט) ערב פסח שחל להיות בשבת בורקין את החמץ ליל י"ג ומבערין הכל לפני השבת ומשיירין מזון שתי סעודות לצורך שבת ונזהרין באכילת שבת שלא ישארו פרורי חמץ בבית ורוחצין הכלים שאכלו מהם ונותנין אותם במקום המשומר.

קס) בלילי ראשון ושני של פסח מצוה לספר ביציאת מצרים ולשתות ארבעה כוסות ולאכול מצה ומרור ולעשות עוד שאר מנהגים כנמצא בסדר הגדה של פסח. ובכלן יהא כונת העושה לשם שמים לתת תודה ושבח לאל המציל וגאל את אבותינו משעבוד מצרים.

קסא) ערבית שחרית ומנחה של ימים הראשונים וימים האחרונים של פסח מתפללין תפלת שלש רגלים ואומרים את יום חג המצות הזה זמן חרותנו. ואם חל בשבת אומרים את יום השבת ואת יום חג המצות הזה וחותם מקדש השבת וישראל והזמנים.

קסב) בשחרית מתפללין כמו בשבת עד התפלה וא"א מזמור לתודה ואחר התפלה של שלש רגלים אומרים (בימים ראשונים של פסח) הלל שלם ומוציאין שני ס"ת וקורין חמשה (ובשבת שבעה) בס"ת ראשון (וסדר הקריאה כמנהג בכל המחזורים) ואח"ב מתפללין אשרי ותפלת מוסף של שלש רגלים ופוסקין ביום ראשון לומר משיב הרוח. והכהנים נושאים את כפיהם בעבודה וכן בכל י"ט חוץ מי"ט שחל להיות בשבת שאינם עולים לדוכן.

קסג) בליל שני של פסח אחר תפלת ערבית נותנין הסדר כמו אתמול ומתחילין לספור העומר ומברכין: על ספירת העומר ומונה: היום יום אחד לעומר, וכן מונה והולך בלילות הבאים עד מ"ט יום ויאמר בליל שני לעומר: היום שני ימים לעומר וכן הלאה עד שמגיע לשבוע אז מונה ג"כ השבוע, למשל בליל שבעה יאמר: היום שבעה ימים שהם שבוע אחד לעומר, ובשמיני יאמר: היום שמנה ימים שהם שבוע אחד ויום אחד לעומר, ולדעת כמה מהגאונים יאמר לעומר אחר ימים, למשל היום שבעה ימים לעומר שהם שבוע אחד וכן היום שמנה ימים לעומר שהם שבוע אחד ויום אחד וכן הלאה עד מ"ט יום שהוא ערב שבועות.

קסד) בימי חול המועד מתפללין ערבית שחרית ומנחה כמו בחול אך מוסיפין יעלה ויבא בתפלת רצה ואחר תפלת שחרית קורין הלל בדלוג ומוציאין שני ס"ת וקוראים בראשון שלשה לברך בתורה, ובס"ת שני קוראים מפטיר בכל ימי החג בפ' פנחס: ובחודש הראשון וכו'. ואין מפטירין בנביא בח"המ, ואחר קריאת התורה מתפללין מוסף כמו בי"ט.

קסה) שבת שחל בח"המ ערבית שחרית ומנחה מתפללין כמו בשבת ומוסיפין יעלה ויבא ואחר תפלת שחרית קורים הלל בדלוג ומוציאין שני ס"ת וקוראים בס"ת ראשון שבעה ומפטיר בס"ת שני, ומפטירין בנביא ביחזקאל: היתה דבר ה' עלי וכו'. ונוהגין לומר מגלת שיר השירים בשבת ח"המ או בשבת שחל להיות בימים אחרונים של פסח ואח"כ מתפללין מוסף של שלש רגלים.

קסו) בשני ימים אחרונים של פסח מתפללין כמו בימים ראשונים אך קוראים הלל בדלוג ומוציאין שני ס"ת וקוראים בשביעי של פסח חמשה (ובשבת שבעה) ומפטירין כמו שנמצא במחזורים.

קסז) מבדילין במוצאי י"ט בין במוצאי י"ט לחול ובין במוצאי י"ט לחה"מ. ומברכין על היין ולא על הנר ובשמים חוץ אם י"ט שני בשבת שמבדילין כמו בשאר מוצאי שבת. ואם חל י"ט הראשון

בשבת אומרים בשמנה עשרה ותודיענו באתה בחרתנו. ונוסח הקידוש תמצא בסדר תפלה.

ימי עומר וחג השבועות.

קסח) נוהגים שלא לשא אשה בימי עומר והוא בין פסח לעצרת הוא שבועות אבל לארס ולקדש מותר וגם בנשואין נוהגים היתר מפסח עד ר"ח אייר. וביום ל"ג בעומר נוהגים קצת משתה ושמחה ואין אומרים בו תחנון ואו' למנצח ואסף ואם חל ביום ב' וה' אומרים אל ארך אפים. גם אין אומרים תחנון מתחלת ר"ח עד אסרו חג של שבועות, ויום ג' ד' וה' סיון נקראים שלשה ימי הגבלה ומרבים בהם קצת שמחה.

קסט) ביום חמשים לספירת העומר הוא ו' סיון חל חג השבועות מן התורה ולמנהג אבותינו חוגים גם ביום ז' סיון. וסדר התפלה כמו בי"ט של פסח ואו' את יום חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו ואו' הלל שלם ומוציאין ב' ס"ת וקוראים בס"ת ראשון חמשה, ובס"ת שני קוראים מפטיר בשני ימים בפ' פנחס: וביום הבכורים וכו', ומפטירין בנביא הכל כפי הסדר הנמצא במחזורים. ונוהגין לומר ביום שני קודם קריאת התורה מגלת רות. ואחר הקריאה מתפללין מוסף של שלש רגלים.

ראש השנה וי' ימי התשובה.

קע) באחד לתשרי הוא ראש השנה ולמנהג אבותינו גם בשני בתשרי ודינו כמו שאר חגים אך מרבין בו בתפלה ותוקעין בו שופר ככתוב בתורה: ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא קדש יהי' לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו יום תרועה יהי' לכם.

קעא) הורונו החכמים שיום ר"ה הוא יום הדין שדנין בו מעשי בני אדם מכל השנה העברה וגוזרין עליו מקרותיו בשנה הבאה אם לטובה אם לרעה, לכן נוהגין בני ישראל להיות עוסקין

בתשובה ולהרבות בתפלה ותחנונים מחג הזה עד יום הכפורים והם נקראים עשרת ימי תשובה. גם בחדש אלול נוהגים הרבה לבקר אחר מעשיהם ולעשות תשובה.

קעב) גם נוהגין לתקוע שופר בכל חדש אלול בשחרית אחר התפלה ובאיזה קהלות גם לערב והוא לעורר הלבבות לתשובה, אך אין תוקעין בערב ר"ה להבדיל בין תקיעת רשות לתקיעת מצוה לפי שמצוה היא בראש השנה. ואין נופלין על פניהם בערב ר"ה ואו' למנצח ואסף.

קעג) בערב ר"ה ערבית מתפללין תפלת ר"ה הנמצא בסדר תפלה ועושין קידוש של ר"ה וכן בליל שני. ונוהגין לברך איש את רעהו בליל ראשון של ר"ה ולומר: לשנה טובה תִּכָּתֵב וְתֵחָתֵם! וכמה מנהגים יש לישראל בליל ראשון ובכלם יהא הכונה לשם שמים.

קעד) בשחרית מתפללין עד תפלת י"ח כמו בשאר י"ט וא"א מזמור לתודה, ואח"כ מתפללין תפלת ר"ה ואחר התפלה או' אבינו מלכנו ובשבת א"א אותו. ומוציאין שני ס"ת וקוראין חמשה בס"ת ראשון (ובשבת ז') ובס"ת שני קורא מפטיר בפ' פנחס ומפטיר בנביא.

קעה) אחר הקריאה תוקעין שופר ככתוב בתורה: יום תרועה יהי' לכם. ולמדו החכמים שתוקעין תקיעה אחת לפני התרועה ותקיעה אחת לאחריה (תקיעה הוא קול אחד פשוט ותרועה היא קול יללה מופסקת). ולפי שנסתפקו אם התרועה שכתוב בתורה היא מה שאנחנו קוראים שברים או מה שאנו קורים תרועה או אם הם שניהם ביחד לכן תקנו לתקוע תקיעה שברים תרועה תקיעה, ותקיעה שברים תקיעה, ותקיעה תרועה תקיעה. וכל סדר תקנו לתקוע ג' פעמים כנגד מלכות זכרונות שופרות (עיין סימן שלאחריו) ועולה ביחד שלשים קולות. ותקיעות אלה נקראו תקיעות מיושב. ומברכים קודם התקיעה לשמוע קול שופר וברכת שהחינו. ואם חל יום ראשון בשבת אין תוקעין ואז מברכין ביום שני שהחינו.

קעו) ואחר התקיעה אומרים אשרי ומתפללין מוסף של ר"ה. והנה למדו החכמים שמזכירין בר"ה עשרה פסוקים מתורה ונביאים וכתובים שנאמר בהן מלכות של הקב"ה, וי' פסוקים שנאמר בהן זכרונות פי' מה שנאמר שהוא יתברך זוכר לנו חסדי אבות ועשרה פסוקים שנזכור בהן שופרות, ועליהם נתקן תפלת מוסף של ר"ה. וכשחוזר הש"ץ התפלה תוקעין תקיעה שברים תרועה תקיעה במלכות, ותקיעה שברים תקיעה בזכרונות, ותקיעה תרועה תקיעה בשופרות (ובקצת קהלות תוקעין כל פעם תשר"ת), והן נקראות תקיעות מעומד.

קעז) בעשרה ימים מן ר"ה עד י"כ אומרים בתפלת י"ח זכרנו ומי כמוך והמלך הקדוש במקום האל הקדוש ובחול אומרים המלך המשפט במקום מלך אוהב צדקה ומשפט. ואומרים בהודאה וכתוב ובשים שלום בספר חיים וכו'. גם אומרים כל י' ימי תשובה אבינו מלכנו חוץ משבת וחוץ מערב יום כפור שחרית.

יום הכפורים.

קעח) בעשרה בתשרי הוא יום כפורים והוא החג היותר קדוש מכל החגים, בו אסור במלאכה כמו בשבת ואסור באכילה ובשתיה ובשאר הנאות כגון רחיצה סיכה ונעילת הסנדל ככתוב בתורה: אך בעשור לחדש השביעי הזה יום כפורים הוא מקרא קדש יהי' לכם ועניתם את נפשותכם וכו' וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה כי יום כפורים הוא לכפר עליכם. ולפי שהוא יום סליחה וכפרה מרבין בו בתפלה יותר מבכל ימי השנה ומתודין ומתחרטין על כל עונות שעשה אדם בשנה העברה ונותנים בלב שלם שלא לעשותם עוד בשנה הבאה כי החרטה בלב היא עיקר התשובה. אך לא יאמר אדם אחטא ואשוב אחטא ויום כפורים מכפר, לא כן! כי האומר כן הוא חוטא במרד ובמעל ואין יום כפורים מכפר, ואין מספיקין בידו לעשות תשובה. גם לא יכפר יום הכפורים אלא על עבירות שבין אדם למקום אבל על עבירות

שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה ויפייס את חבירו. ואם הזיק לו בממונו עד שישיב לו אשר לו אם לא שמחלו חבירו, ואח"כ יבקש מחילה מאת ה' על החטא נגד איש רעהו. לכן מנהג טוב הוא לישראל שיבקש איש מאת רעהו בעי"כ מחילה על הרעה אשר עשה לו בין במעשה בין בדבור למען יהי' כל ישראל לב אחד כהיותם מתפללים ומתחננים לפני אב כל עולמים המלא רחמים.

קעט) בעי"כ אין נופלין על פניהם ואין אומרים למנצח ואסף ומזמור לתודה וא"מ בתפלת שחרית. ומצוה להרבות בסעודה בזה היום ואסור להתענות בו. ובמנחה אומרים הודוי אחר תפלת י"ח ואוכלים סעודה המפסקת קודם בין השמשות שצריך להוסיף מחול אל הקודש.

קפ) בי"כ מתפללין חמש תפלות תפלת ערבית שחרית מוסף מנחה ונעילה ונוסח התפלות האלו נמצא בסדר תפלה וא"א מזמור לתודה בשחרית ובכל תפלה אומרים הודוי וגם כשמחזיר הש"ץ התפלה אומרים הודוי עמו. ופותחין תפלת ערבית בכל נדרי הוא הנוסח שבו מפירין הנדרים שיעשה כל הקהל השומעים בשנה הבאה ולא יכול לקיימם ע"י איזה שגגה ואונס. ודוקא אם נמנע ע"י אונס ושגגה לקיים נדרו ושבועתו יוצא בהפרה הזאת אבל חלילה חלילה לסמוך עצמו על הפרה הזאת ולעבור נדרו ושבועתו בדעת ובמזיד, כי מלבד שהוא עובר על לא יחל דברו ועל לאו דשבועת שקר, כי הפרת כל נדרי אינו הפרה, הוא עושה ג"כ חלול השם גדול ומבלבל תקון העולם. והפרת נדרים זו דוקא בדברים שמגיעין לגופו לאסור או להתיר עליו אבל לא בדברים שבין אדם לחבירו.

קפא) בשחרית אחר התפלה אומרים אבינו מלכנו ובשבת אין אומרים אותו ומוציאין שני ס"ת וקוראין בראשון ששה ובשבת קורין שבעה ובשני קוראין מפטיר בפנחס ומפטירי' בישעי' ומתפללין מוסף והש"ץ אומר בחזרת התפלה סדר העבודה הנמצא במחזור ועושין כמה השתחויות במוסף בעבודה.

קפג) במנחה מוציאין ס"ת וקוראים שלשה בפ' אחרי מות והשלישי מפטיר בנביא כל ספר יונה. ומתפללין מנחה ונוהגין שלא להאריך בנגון במנחה כדי שיכול להתחיל תפלת נעילה בעוד היום. ואחר תפלת מנחה אומרין אשרי ובא לציון ומתפללין תפלת נעילה ואומרים אבינו מלכנו וג' פעמים פסוק שמע ישראל וכו' וז' פעמים: ה' הוא האלהים וצריך לאמרו בכונה גדולה כי הוא עיקר ויסוד אמונתנו ותוקעים תקיעה אחת ומתפללין תפלת ערבית של חול ואומרים הבדלה בחונן הדעה ובביתו מבדילין על היין ועל הנר (ואם יש לו מכר אשבת) אך לא על הבשמים.

קפג) בארבעה ימים שבין י"כ לסכות אין נופלין על פניהם ואין מתענין בהם ואין אומרים צדקתך בשבת במנחה אם חל שבת בנתים.

חג הסכות.

קפד) בט"ו לחדש תשרי הוא חג הסכות ככתוב בתורה: בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסכות שבעת ימים לה' ביום הראשון מקרא קדש וכו' ולמנהג אבותינו נוהגין קדושת י"ט גם ביום שני של סכות. והנה צותה התורה לשבת בסוכה בחג הזה זכר ליציאת מצרים שהיו ישראל ישבו בסכות בחנותם בדרך כנאמר: בסכות תשבו שבעת ימים וכו' למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים. גם צותה התורה לקחת ביום ראשון של אותו החג (ולתקנת חכמים בכל ז' ימי החג) פרי עץ הדר הוא האתרוג וכפות תמרים הוא הלולב וענף עץ עבות הוא ההדס וערבי נחל. (ודיני עשיית הסוכה וכן דיני ארבעה המינים בפרט נמצאים בש"ע א"ח הלכות סוכה ולולב).

קפה) אוכלין ושותין בסוכה כל ז' ימי החג ומברכין בכל פעם שאוכלין בסוכה אחר ברכת המוציא לישב בסוכה. ובב' לילות הראשונות אם אוכל בסוכה או' בקידוש שהחינו אחר לישב בסוכה, וחיוב אכילה בסוכה אינו אלא לילה ראשונה אבל מכאן ואילך

אינו מחויב לאכול אלא אם אוכל צריך שיהי' בסוכה. ואם ירדו גשמים או שהוא חולי או שהוא קר ביותר פטור מסוכה.

קפו) תפלת חג הסכות ערבית שחרית מוסף ומנחה כמו בשאר ימי רגל אך אומרים את יום חג הסכות הזה זמן שמחתנו. וגומרין ההלל בכל ימי החג. ולוקחים הלולב בשעת קריאת ההלל ומברכין על נטילת לולב ובשבת אין לוקחין אותו. ומוציאין שני ס"ת וקוראים חמשה (ובשבת ז') בס"ת ראשון ובס"ת שני קוראים מפטיר בפ' פנחס וכן קורין ביום שני של סכות ומפטיר בנביא הכל כמו שנדפס במחזור ואח"כ מתפללין תפלת מוסף. ואחר חזרת הש"ץ התפלה אומרים הושענא ומקיפין את הבימה בלולב פעם אחד וככה עושין בכל ו' ימי החג.

קפז) בח"המ מתפללין כמו בח"המ של פסח (חוץ מזמור לתודה בשחרית) ומוציאין שני ס"ת וקורים ארבעה בקרבנות החג שבפרשת פנחס ונמצא הסדר במחזורים. ואחר הקריאה מתפללין מוסף ואומרים הושענא.

קפח) בשבת של ח"המ ערבית שחרית ומנחה מתפללין שבע ומוסיפין יעלה ויבא, בשחרית אומרים הלל שלם ומוציאין ס"ת וקורין בס"ת ראשון שבעה ובס"ת שני מפטיר בקרבנות החג ספקא דיומא, ומפטיר בנביא ביחזקאל. ונוהגין לקרות מגלת קהלת קודם קריאת התורה, ואם חל שמיני בשבת או' קהלת בו ביום.

קפט) יום השביעי של חג הסכות נקרא הושענא רבה ומתפללין בו כמו בשאר ימי הח"מ אך אומרים מזמורי שבת ואין כמוך אחר תפלת שחרית ומרבים בהושענא. ומקיפין את הבימה בלולב ז' פעמים.

שמיני עצרת ושמחת תורה.

קצ) יום השמיני של חג הסכות נקרא שמיני עצרת והוא רגל בפני עצמו ונוהגין בו קדושת י"ט מן התורה ככתוב: וביום השמיני עצרת תהי' לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו. ומתפללין כמו בסכות אך אומרים את יום שמיני העצרת החג הזה ומוציאין בשחרית שני ס"ת וקוראים בס"ת ראשון חמשה ובשבת שבעה בפ'

עשר תעשר וכל הבכור, ובשני קורין מפטיר בפ׳ פנחס ומפטירין במלכים הכל כסדר המחזור ואח״כ מתפללין מוסף ומתחילין לומר משיב הרוח ומוריד הגשם.

קנ״א) ולפי מנהג אבותינו עושים אנחנו עוד יום שמיני עצרת וזה היום נקרא שמחת תורה לפי שמסיימין בו סדרה אחרונה של חמשה חמשי תורה ושומחין וחוגגין בו יותר מכל ימי החג. ותפלת שמחת תורה כמו בשמיני עצרת. ומוציאין בלילה ובשחרית אחר התפלה כל ספרי תורה שבהיכל ואומרים זמירות ותשבחות כל מקום לפי מנהגו ומחזירין ספרי תורה למקומם ובשחרית קוראין בספר ראשון חמשה בפ׳ וזאת הברכה עד סוף התורה וביש מקומות קורים כמה קרואים זה אחר זה ושונים וכופלין הפרשיות, ובשני קורא אחד בפ׳ בראשית מתחלתה עד אשר ברא אלהי׳ לעשות ובשלישי קוראים מפטיר כמו אתמול. ומפטיר בנביא ביהושע, ואשר עלה לתורה לסיים וזאת הברכה נקרא חתן תורה ואשר עלה להתחיל בראשית נקרא חתן בראשית, ומתפללין מוסף כמו אתמול.

מועדים שתקנו חכמים.

קנ״ב) המועדים שתקנו החכמים לזכרון הנסים והנפלאות שנעשו לאבותינו נוהגים בהם משתה ושמחה ושאר הנהגות ותפלות אך מותר בהם בעשיית מלאכה והן: שמנת ימי חנוכה המתחילין בכ״ה בכסליו ופורים בי״ד אדר ושושן פורים ביום מחרתו ועוד איזה ימים של קצת שמחה והם ט״ו באב וט״ו בשבט. (ולפי המנהג גם ל״ג בעומר).

חנוכה.

קנ״ג) בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו היו היונים מושלים על ישראל ובאו לבית המקדש וטמאו כל כלי הקודש וכל הנמצא בתוכו ובטל עבודת המקדש איזה זמן ואח״כ גברו החשמונים על היונים ובעזרת ה׳ הכו בגבורים וגרשום וירדפום לארצם וכשבאו לבית המקדש לא מצאו אלא קנקן אחד של שמן

מחותם בחותם של כהן הגדול וידעו כי לא טמא הוא והנה לא הי׳ בקנקן זה אלא כשעור לדלוק יום אחד והם הדליקו ממנו ח׳ ימים וזה היה בכ״ה בכסליו לכן תקנו חכמים שבאותו הדור שמנת ימי חנוכה המתחילין בכ״ה בכסליו בהם מדליקין נרות ואומרים הלל שלם ואסורים בהספד ותענית.

קכד) סדר הדלקת נר חנוכה כך הוא בליל ראשון מדליקין נר אחד איש וביתו והמדקדקים נר לכל אחד ומוסיף והולך כל הלילות אחריו עד שמדליקין בליל השמיני שמנה נרות ולוקחין פתילות ושמנים היותר טובים או נרות של שעוה ונותנין אותם בפתח או בחלון היוצא לרשות הרבים לפרסם הנס. ומברכין בליל ראשון שלש ברכות: להדליק נר של חנוכה ושעשה נסים ושהחינו, ובשאר לילות אין מברכין שהחינו. וזמן הדלקת נר חנוכה בהתחלת הערב בשעה שהולכי שוק נכנסין לביתם. ואין להשתמש לאור הנר של חנוכה.

קכה) כל ח׳ ימי חנוכה אומרים על הנסים וכו׳ בברכת מודים בתפלת י״ח ובברכת הארץ בברכת המזון. בשחרית אחר התפלה גומרין את ההלל ומוציאין ס״ת וקורין שלשה בקרבנות הנשיאים בפ׳ נשא וא״א תחנון אל ארך אפים למנצח ואסף. ובר״ח חנוכה מוציאין שני ס״ת בראשון קוראים שלשה בקרבנות הנשיאים ובשני קוראים הרביעי בשל ר״ח, ומתפללין מוסף של ר״ח ואומרים בו על הנסים אע״פי שאין מוסף בחנוכה.

קכו) בשבת חנוכה מוציאין שני ס״ת בראשון קוראים שבעה בפרשת השבוע ובשני קורים מפטיר בשל חנוכה ומפטירין בנביא רני ושמחי וכו׳. ואם חלו שני שבתות של חנוכה מפטירין בנביא בשבת השני במלכים בנרות דשלמה. ואם חלו ר״ח טבת בשבת מוציאין שלשה ספרי תורה בראשון קוראים ששה בפ׳ השבוע בשני קוראים השביעי בשל ר״ח ובשלישי קורים מפטיר בשל חנוכה ומפטירין בנביא רני ושמחי וכו׳.

ארבע פרשיות.

קכז) מר״ח אדר הסמוך לניסן או משבת שלפניו עד ר״ח ניסן

קורין ארבע פרשיות בארבע שבתות והן פ׳ שקלים, פ׳ זכור, פ׳ פרה, ופ׳ החדש. ויש ביניהם הפסקה אחת (פי׳ סגת שאין בה אין ד׳ פרשיות האלה) ולפעמים שתי הפסקות וסי׳ זטו בו דד וביו דהיינו אם חל ר״ח אדר הסמוך לניסן בשבת תהי׳ ההפסקה בשבת יום ט״ו לחדש ואם חל ביום ב׳ בשבוע תהי׳ ההפסקה בשבת ראשון שהוא ו״ו בחדש ואם חל ביום ד׳ בשבוע תהי׳ ההפסקה ג״כ בשבת ראשון ד׳ בחדש ואם חל ביום ו״ו בשבוע תהיינה שתי הפסקות אחת בשבת ב׳ בחדש ואחת בט״ו בחדש. — שבת שלפני ר״ח אדר הסמוך לניסן שחל להיות בשבת הוא פ׳ שקלים וקורים למפטיר פ׳ כי תשא מהתחלתה עד ועשית כיור ומפטירין בנביא: ויכרות יהוידע. — [ור״ח אדר הסמוך לניסן שחל להיות בשבת מוציאין ג׳ ס״ת בראשון קורי׳ ששה בפרשת השבוע ובשני קורא השביעי בשל ר״ח ובשלישי קוראהמפטיר בפ׳ שקלים] — שבת שלפני פורים הוא פ׳ זכור וקורים למפטיר: זכור את אשר עשה לך עמלק וכו׳ ומפטירין בנביא: פקדתי את אשר עשה וכו׳. — שבת שלפני שבת שלפני ר״ח ניסן הוא פ׳ פרה וקורין למפטיר פ׳ חקת עד ויבאו וכו׳ ומפטירין בנביא: ופקדתי עליכם וכו׳. — שבת שלפני ר״ח ניסן הוא פ׳ החדש וקורין למפטיר: החדש הזה לכם בפ׳ בא, ומפטירין בנביא: בראשון באחד לחדש וכו׳. ובשבת ארבע פרשיות א״א אב הרחמים.

קנח) הפטרות ארבע פרשיות אינן זזין ממקומן.

פורים ·

קנט) בי״ד באדר הסמוך לניסן הוא שמחת פורים זכר לנס שנעשה לאבותינו בימי מרדכי ואסתר כשבקש המן האגגי להרוג להשמיד ולאבד את עם היהודים מקטן ועד גדול והפיל פור (הוא הגורל בלשון פרס) על יום ארבעה עשר לחדש אדר ובו רצה לכלות מחשבתו הרעה על היהודים אך הק״בה ברוב רחמיו וחסדיו הפך לב המלך אחשורוש ונעשה אויב להמן וצוה לתלותו והגביה את מרדכי למשנה למלך אחשורוש ועשה ככל חפצו ושאלתו לטובת

היהודים. על כן תקנו מרדכי ואסתר המלכה להיות עושים את יום הפורים בי"ד אדר ובשושן גם ביום ט"ו אדר כנמצא במגלת אסתר וקורין המגלה הוא בי"ג בערב וביום מחרתו. ומברכין על המגלה בערב שלש ברכות: על מקרא מגלה ושעשה נסים ושהחינו. וביום אין מברכין שהחינו.

ר) אין נופלין על פניהם בפורים וביום מחרתו הנקרא שושן פורים ובשניהם א"א למנצח ואל ארך אפים אבל או' אסף ואין מתענין ואין מספידין בהם. בי"ג בערב אחר מקרא מגלה אומרים ואתה קדוש, ובמוצאי שבת: ויהי נעם ואתה קדוש ויתן לך, ואומרים על הנסים בתפלה ובברכת המזון. מוציאין ס"ת וקוראים שלשה בפ' ויבא עמלק סוף פ' בשלח ואח"כ קורין המגלה.

רא) אוכלין ושותין ושמחין בפורים ונותנין צדקה לעניים שישמחו גם המה. ונוהגין לשלוח מנות איש אל רעהו ככתוב במגלה. ועיקר סעודת פורים הוא בלילה של י"ד וצריך להתחיל הסעודה ביום.

רב) בשנה המעוברת המנהג לעשות זכר לפורים ושושן פורים בי"ד וט"ו אדר ראשון וא"א תחנון וכו' כמו באדר שני.

ד' צומות שתקנו חכמים.

רג) תקנו החכמים להתענות ד' צומות בשנה לזכרון הצרות שאירעו לאבותינו בימים ההם ואלו הן: בג' בתשרי הוא צום גדליה שבו נהרג גדליהו בן אחיקם ונכבה גחלת ישראל הנשארת וסבב להתם גלותן. — בעשרה בטבת שבו סמך מלך בבל נבוכדנצר על ירושלים והביאה במצור ובמצוק. — בשבעה עשר בתמוז שבו הובקעה העיר ירושלים בבית שני ונארע בו שאר צרות לישראל. — בתשעה באב שבו חרב בית ראשון ובית שני. בכל ארבע התעניתים משלימין עד צאת הכוכבים ואו' בתפלת י"ח עננו וקורין ויחל במנחה. אחר התפלה ומפטירין דרשו וכו', וחמור שבכלן הוא ט' באב שבו נוהגין חמשה ענויים כמו בי"כ ופוסקין לאכול בערב ט"ב מבעוד יום ונוהגין בו מנהג אבלות כדאיתא בש"ע א"ח הלכות ט"ב. וקורין מגלת איכה בליל

ט"ב ובשחרית אין מניחין טלית ותפלין ואין אומרים תחנון ומוציאין ס"ת וקורין שלשה בפ' כי תוליד בנים ובני בנים וכו' ומפטירין בירמי' אסף אסיפם וכו'. ואומרים קינות. במנחה מניחין טלית ותפלין ומתפללין אשרי וקורין ויחל ומפטירין דרשו וכו' ואח"כ מתפללין תפלת מנחה ומוסיפין בה נחם ועננו. —

וכבר הבטיחנו ה' אלהינו בתורתו הקדושה, ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם ושבתי את שבותם ונדחי ישראל אקבץ ואהיה להם לאלהים.

תקון איזה טעותי הדפוס.

Seite				
3.	שורה י"ב	ערום	נ"ל	ערום
	שורה אחרונה	ט"י	-	ע"י
5.	- ט'	הציציה	-	הציצית
	- י"ז	מצוצת	-	מצויצת
6.	- ז'	יביאך	-	יביאך
	- ח'	לכן	-	לבן
	- י"ז	שנוכור	-	שנזכור
7.	- נ'	דכר	-	דבר
	- י"ב	ויגעו	-	ויגיעו
8.	- כ"א	ויעמוה	-	ויעמוד
16.	- י"ג	חסר אחר הקהלות מלות אין אומרין		
	- כ"ב	במשא	נ"ל	במשא
17.	- י"ז	המדיגה	-	המדינה
18.	- נ'	יהודוה	-	והודיה
25.	- כ"ה	ז' שעות	-	ו' שעות
	- כ"ז	כשבת	-	בשבת

תוכן הסימנים ·

יום הכפורים	קעח	קפ"ג
חג הסכות	קפד	קפט
שמיני עצרת ושמחת תורה	קנ	קנא
מועדים שתקנו חכמים	-	קנב
חנוכה	קנג	קנו
ארבע פרשיות	קנז	קנח
פורים	קנט	רב
ארבעה צומות	רג	עד הסוף

אנצייגע.

בייא מיר זינד אללע גאַטטונגען אלטער אונד נייער ספרים מיט אונד אהנע איבערזעטצונג, זאָ וויא ספרי תורות, טליתות, תפלין ומזוזות (עשויים בדקדוק גמור) צו האבען; אונד ווערדען אויך אלטע ספרים אים טוישע אנגענאממען אדער געקויפט. — צונלייך עמפפעהלע איך דיא פאָן מיר הערויסגעגעבענען ספרים: חומש מקור חיים, ס' ישעי' עם ה"א רש"י תרגום יונתן ועם מסרה מדויקת ובאור רחב, מגלת אסתר מתו"א, תורת ומצות דת ישראל אונד מעהרערע ווערקע, אינסבעזאנדערע אבער מיינע לוחות.

אויך נעהמע איך **10** אדער **12** יעהריגע קנאבען אין פענזיאָן אונד צור אויסבילדונג אין וויססענשאפטען, אויך אים העברעאישען אונד תלמודישען אדער פיר דען האנדעל בעשטיממטע.

Dr. J. Heinemann.

Friedländer'sche Buchdruckerei, Neue Friedrichs-Straße Nr. 25.

